

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
TECHNOLOGICKÁ FAKULTA
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2005

Josef Barnet

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
TECHNOLOGICKÁ FAKULTA
Institut mezioborových studií Brno**

**Socio-psychologické vlivy, které vytváří
zátěž ve vězeňských zařízeních**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Antonín Olejníček**

**Vypracoval:
Josef Barnet**

Brno 2005

OBSAH

ÚVOD	1
1. Sociální vlivy	3
1.1. Charakteristika	4
1.2. Socializace	8
1.3. Příčiny a vlivy, které mohou vytvářet napětí ve vězeňských zařízeních	9
1.4. Regulace chování	13
2. Psychologické vlivy	16
2.1. Charakteristika	16
2.2. Mechanismy variability lidské psychiky	17
2.3. Poruchy chování a osobnosti	20
2.4. Sebevražedné jednání	26
2.5. Agresivní chování	28
3. Základní typy zátěžových situací	34
3.1. Frustrace	34
3.2. Konflikt	37
3.3. Stres	38
3.4. Deprivace	41
4. Psychologické problémy spojené s delikventním chováním	43
4.1. Člověk obviněný z trestného činu	43
4.2. Psychologické účinky vyšetřovací vazby	44
4.3. Psychologické aspekty výkonu trestu odnětí svobody	48
4.4. Postpenitenciární problémy	52
ZÁVĚR	56
RESUMÉ	58
ANOTACE	59
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	60

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „socio-psychologické vlivy, které vytváří zátěž ve vězeňských zařízeních“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je v práci uveden.

.....
Josef Barnet

Poděkování

Mnohokrát děkuji za vytvoření příznivých podmínek, při zpracování mé bakalářské práce, za trpělivost, ochotu a především za morální podporu a pomoc své manželce Evě, které si nesmírně vážím.

Také bych chtěl poděkovat panu PhDr. Antonínu Olejníčkovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, ochotu a vstřícnost, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Brno, 30. listopadu 2005

Josef Barnet

ÚVOD

Moje bakalářská práce nese název: Socio – psychologické vlivy, které vytváří zátěž ve vězeňských zařízeních.

Byl jsem rád, když se v nabídce témat pro bakalářskou práci objevilo právě toto téma, jelikož denně pracuji s lidmi, kteří se nachází ve výkonu trestu odnětí svobody a mám možnost v tomto prostředí sledovat chování jednotlivců v různých zátěžových situacích. Od září 2003 jsem zaměstnán u Vězeňské služby jako vychovatel na oddělení výkonu trestu odnětí svobody. V rámci vnitřní diferenciaci věznice jsem nejprve působil na nástupním oddělení a v současné době pracuji na specializovaném protitoxikomanickém oddělení.

Ve své práci bych chtěl pokusit poodhalit a charakterizovat vlivy, které působí na člověka a jeho chování v prostředí věznice. Rád bych předeslal, že na obviněné nebo odsouzené nepůsobí jenom faktory, které vytváří toto prostředí, ale především jsou ovlivněni prostředím, ze kterého přišli, prostředím, ve kterém vyrůstali a kde se utvářela a rozvíjela jejich osobnost.

Rozvoj jedince je celoživotním procesem determinovaným několika faktory. Osobnostní profil každého jedince v kterémkoli okamžiku jeho života je výslednicí vlivů dědičnosti, prostředí i výchovy. Jejich vlivy se vzájemně pronikají, integrují a dávají tak vznik historicky neopakovatelným rysům osobnosti, které se promítají do sféry intelektuální, citové i volní, projevují se v jejich potřebách a zájmech i v jejím sociálním chování.

Výchozí determinantou rozvoje jedince je podmíněnost biologická daná specifičností genetické výbavy daného organismu. Toto genetické východisko se promítá do fyzických rysů, typu nervové soustavy a vloh.

V průběhu života působí na rozvoj jedince dva základní vlivy – prostředí a výchova. Materiální a sociální prostředí modifikuje, akceleruje, anebo retarduje vývojový proces. Prostředí samozřejmě nepůsobí jednostranně. Vztah jedince a prostředí je vztahem vzájemného působení, při kterém prostředí formuje jedince, ten pak své prostředí postupně poznává a mění.

Od nepaměti se však lidská společnost snaží záměrně zasahovat do rozvoje jedince, utvářet ho ve shodě se svými ideály a potřebami. Toto záměrné působení na rozvoj osobnosti označujeme jako výchova. Výchova se snaží připravit jedince pro základní

sociální role. Rozvíjí ho jako občana, který je tvůrcem společenských hodnot materiálních i duchovních, připravuje ho pro úspěšný výkon povolání, rozvíjí ho pro úlohu partnerskou a rodičovskou, nezapomíná ani na jeho přípravu pro volný čas.

Výchova může být účinná jedině tehdy, jestliže jedince rozvíjí pro ty základní sociální role, které má ve společnosti zastávat. Selhání kteréhokoliv jedince stále více postihuje celou společnost. V rukou jedince jsou stále větší hodnoty materiální i kulturní, aktivita jedince stále více zasahuje do citových vazeb a mechanismů života celé společnosti. Příprava k životním rolím není záležitostí krátkodobou. Jde naopak o problém dlouhodobý, celoživotní, permanentní. První stimuly k pozdějšímu uvědomělému občanskému chování, k úspěšnému výkonu budoucí profese, ale i ke splnění požadavků vyplývajících z budoucího partnerství a rodičovství, z podílu na kulturním životě a z účasti na politickém životě společnosti klademe již v první dekádě života. Zanedbání v předškolním a raném školním věku nelze často paralyzovat ani zvýšeným úsilím v pozdějších životních fázích. Významným činitelem, který determinuje výchovu každého jedince, je také jeho **sociální situace**. Jedinec je začleněn do výchovy, je vázán mnoha svazky s různými společenskými a zájmovými organizacemi a skupinami. Je případně zařazen do určitého povolání a vykonává některé společenské funkce. Tyto sociální vazby a společenské funkce mohou chování člověka motivovat pozitivně, na druhé straně však mohou zasahovat rušivě. Atmosféra prostředí ovlivňuje v každém věku průběh a výsledky výchovy. Necítí – li jedinec kladný přístup okolí ke svému chování, nedostává – li se mu oprávněného uznání za dosahované výsledky, ztrácí chuť i odvahu k další práci, stává se lhostejným a snaží se vymknout dalšímu výchovnému působení. Tento postoj však může dále ústít v porušování společenských hodnot a norem a může mít negativní dopad na další život jedince.

1. Sociální vlivy

Sociální prostředí

Poněkud zjednodušeně lze sociální prostředí vymezit jako integrovaný sociální systém tvořený lidmi, jejich vzájemnými vztahy, společnými aktivitami a produkty těchto vztahů a aktivit. Tyto produkty mohou být jak materiální tak duchovní povahy.

Je užitečné odlišovat vztahy sociální a vztahy meziosobní, byť se zdá, že jde vždy o totéž: kontakt lidí navzájem. Vztahy sociální lze charakterizovat jako vztahy mezi lidmi, jež se nezakládají primárně na individuálně prožívaných sympatiích nebo antipatiích, ale na vzájemnosti sociálních rolí. Vztahy meziosobní se odvíjejí primárně z emocionálního základu, ze subjektivních kritérií a motivů vzájemnosti.

Vlivy sociálního prostředí

Člověk se v průběhu svého života účastní široké škály diferencovaných forem pospolitého společenského života jako souboru jevů a procesů realizovaných mezi lidmi. V průběhu celého života jedinec prochází procesy sociální interakce, která ho spojuje v určitá trvalá seskupení. Na pozadí specifik místa a času nabývají seskupení různou podobu. Každý z nás přísluší k nějaké rodině, je součástí sousedských vztahů, zaujímá určité postavení v profesních strukturách. Člověk vstupuje do přátelských vztahů a vazeb, má stále určité okruhy známých a kamarádů. Mnozí náleží do sportovních klubů, náboženských organizací, kulturních institucí či jsou součástí formální struktury politických stran. Každý zcela jistě náleží k určité společenské třídě či vrstvě, patří do konkrétní teritoriální pospolitosti, spadá do určité věkové kategorie, je občanem konkrétního státu a příslušníkem určitého národa, rasy a náleží k danému etniku. Osobním selháním si může člověk přivodit výkon trestu a nebo zásadně nedobrovolně změnit své životní horizonty (např. jako trvale tělesně postižená oběť tragické dopravní nehody).

Jedinec je během svého života ovlivňován dvěma i více referenčními skupinami, jejichž vliv se v průběhu času a s rostoucím věkem postupně mění. Zpravidla jde o linii vycházející z rozhodujícího vlivu rodiny, přes kamarády a přátele, až ke spolupracovníkům a životními osudy stejně poznamenaným vrstevníkům. Člověk se tak

nachází v „sociální síti“, tj. v sérii sociálních vztahů vzájemně spojujících jedince, kteří v jejím rámci mohou nacházet jak širší uplatnění tak i omezení.

K dosažení cílů mohou sloužit **zájmové** či **účelové skupiny**. Skupina systematicky směřuje k cílové hodnotě či stavu věcí, které považuje za žádoucí či dokonce nezbytné pro svoji existenci. Motivem pro utváření účelových skupin může být i boj s jinými skupinami (dnes se v tomto smyslu tragicky aktualizuje jednostranná zájmovost teroristických skupin, účelově se pak zpětně reaguje vytvářením protiteroristických komand a speciálních vojenských jednotek). Účelovost je dnes zřejmá při vytváření relevantních skupin na půdě náboženství, politiky, ekonomie, vědy, kultury a také sociální sféry. Účelovost je v těchto skupinách jednotící bází členské identifikace se skupinovými cíly a úkoly. Z ní se také mnohdy odvíjí vysoká míra uspokojení očekávání a potřeb jejích členů.

Problematika skupin nás přivádí i k dalším pojmům, které odrážejí a ilustrují široké spektrum skupinových charakteristik. Často frekventovaným pojmem je **parta**, která je malou neformální skupinou, většinou tvořenou vrstevníky. Je charakterizována silnou intenzitou vzájemných styků, hodnotovou a normativní homogenitou, jednotou potřeb, zájmů a cílů, živelností vzniku a dobrovolností členství (Zapletal,L.,Jilčík,T.,1998,s.38). Programové zacílení party je většinou odvozováno z „nápadu“ některého jejího člena či reakce na vzniklou situaci nebo událost. Místem setkání je zpravidla prostor mimo dosah kontroly rodičů. Jejich mnohdy **negativní orientace** spočívá primárně v nehodnotném, bezcílém a neproduktivním **marnění volného času**. Odtud, z prostého faktu „nudy“ či z materiálních pohnutek, není mnohdy daleko k protispolečenské činnosti, anebo dokonce ke kriminálnímu jednání. Od bezcílého posedávání teenagerů s cigaretou a s mobilním telefonem v ruce není daleko k požívání alkoholických nápojů, experimentování s drogami, hazardním hram, vandalismu, kapsářství, vykrádání chat, bytů a aut. Je příznačné, že právě party vyznačující se společensky negativní činností jsou charakterizovány vyšším stupněm organizovanosti, a tedy i zjevností své „profilace“.

1.1. Charakteristika

Výchova, napomáhající mnohostrannému rozvoji osobnosti, se uskutečňuje v celé společnosti. Na ní se podílejí školská zařízení od školy mateřské až po školu vysokou, na ní participují mimoškolské výchovně – vzdělávací instituce, společenské organizace a

kulturní zařízení a zanedbatelný není ani podíl výchovy rodinné a sebevýchovy. Stát napomáhá koordinaci výchovného působení v celé společnosti při zachování přirozené dělby výchovné činnosti podle možností a specifčnosti jednotlivých institucí a organizací a zaštiťuje je svým zákonodárstvím a svou správní činností.

Rodina

Rodina jako základní sociální jednotka, ve které žije většina občanů a ve které nachází jedinec uspokojení svých základních potřeb, která mu poskytuje místo pro trávení volných chvil i prostor pro osobní štěstí, se tradičně podílela na výchově mládeže i dospělých. Rodina je místo, kde se jedinci dostává přirozenou formou četných podnětů a zkušeností, kde se na každém kroku učí přístupu ke skutečnosti a kde si osvojuje základy svého sociálního chování. V rodině se utvářejí jeho představy a pojmy světonázorové, politické, morální, pracovní i estetické, které se postupně přetavují v jeho názory a přesvědčení promítající se do jeho každodenního chování.

Významným prostředkem rodinné výchovy je sám obsah rodinného života, tj. společné zájmy, které rodina sleduje, společná účast na činnostech kulturní, pracovní i sportovní povahy. Rodina má možnost poskytovat dětem mnoho zajímavých zkušeností a zážitků ze všech oblastí našeho života, přirozenou cestou rozvíjet postoje k problémům politickým, sociálním i kulturním, orientovat zájmy, stimulovat potřeby a citlivě usměrňovat chování odpovídající demokratickému způsobu života, normám morálním a právním. Svým životním stylem a zapojením jednotlivých členů do rodinné dělby práce vytváří základ odpovědnosti a pracovitosti. Naopak mnohé deformace ve vztahu k práci mají své kořeny právě v rodinných podmínkách.

Naše společnost oprávněně očekává od konsolidované rodiny pozitivní přínos z hlediska mnohostranného rozvoje základních osobnostních kvalit všech jejích členů. Rodina svými vlivy působí na utváření jejich lidského profilu, soužitím v rodině se všichni její členové rozvíjejí a přetvářejí. Rodina rozvíjí své členy veřejným míněním, tj. soubor typických názorů a přístupů ke skutečnosti, jejichž nositelem je převážná část členů rodiny. Toto veřejné mínění určité rodiny může být velmi příznivé, ale někdy i značně nepříznivé záměrům společnosti při rozvoji jejích občanů. Může být prolno to odpovědným vztahem k práci, ke způsobu a normám našeho života, avšak může být také inertní, neodpovědné a individualistické. Veřejné mínění každé rodiny není přítom

neměnné, je utvářeno jednotlivými členy rodiny, je průmětem jejich prožitků, zkušeností a přesvědčení získaných na pracovišti, v přátelských skupinách i pod tlakem událostí každodenního života. V tomto prostředí probíhá rozvoj osobnosti každého člena rodiny, především dorůstající generace, která se vyrovnává s představami o životě, o společnosti, o jejich hodnotách, ideálech a normách, učí se jednat v souladu s nimi, případně – v deformovaných podmínkách – se je učí obcházet, nebo ignorovat.

Rodina a její struktura

Jedince může také ovlivnit struktura rodiny, ve které vyrůstal. Jedná se o rodiny úplné (otec, matka a děti), neúplné (jeden z rodičů chybí, např. svobodná matka) nebo druhotně vzniklé (nově vzniklé rodiny např. po rozvodu rodičů, po úmrtí jednoho z rodičů), v rodině pak mohou vedle sebe žít vlastní a nevlastní sourozenci, vlastní a nevlastní rodiče). Život v těchto rodinách může přinášet celou řadu problémů a konfliktů, které se mohou týkat výchovy dětí, partnerských vztahů, ale i ekonomického zabezpečení.

V obecné rovině je rodina prostředím, kde je dítě milováno a přijímáno, postavy rodičů, především matky, jsou vždy chápány jako milující (rodiny harmonické). Přesto se v realitě často setkáváme s rodinami, kde dítě nejen že není zahrnováno láskou, ale kde trpí, kde je dokonce týráno. Jsou to rodiny zanedbávající, týrající, zneužívající děti. Na straně rodičů se může jednat o příčiny, které mají zdroj v jejich osobnosti, v jejich vlastním vývoji nebo kulturních a sociálních podmínkách, v nichž rodina žije. Vliv má také partnerský vztah rodičů k sobě navzájem i okolnosti, za nichž došlo k narození dítěte (např. nechtěné dítě, dítě mentálně postižené, dítě s anomálií vzhledu atd.). Příčinou negativního chování k dítěti může být i charakterová a emocionální odchylka, která rodiči zabraňuje vytvořit si kladný vztah ke komukoliv, včetně vlastního dítěte. Může se jednat o jedince s duševní poruchou – neurotické či psychotické duševní onemocnění o alkoholiky, narkomany, násilnické či kriminální osoby. Vztah rodičů k sobě navzájem je velmi často příčinou negativního chování k dítěti. Rodiče si přes dítě řeší své vlastní problémy, zvláště výrazné je to v souvislosti s rozvodem. Dítě je vztahováno do sporu svých rodičů, stává se terčem, na kterém si rodiče vylévají svou nevraživost na partnera.

Specifické problémy řeší rodiny s tělesně nebo mentálně postiženými dětmi, s dětmi chronicky nemocnými. Tyto rodiny jsou vystaveny řadě problémů, které mohou být pro některé rodiče neřešitelné.

Zvláštní postavení mají rodiny uprchlické a rómské. Odlišnosti lze sledovat v oblasti sociální i kulturní, proto je třeba učit se úctě ke kultuře a tradicím, respektovat odlišnosti a rozdíly.

Zvláštní skupinu tvoří děti v náhradní rodinné péči. Může se jednat o adoptivní rodiny, pěstounské rodiny, děti žijící ve vesničkách SOS, dětských domovech a kojeneckých ústavech, ve výchovných a diagnostických ústavech. Právě těmto dětem je třeba věnovat maximální péči a snažit se o jejich začlenění do běžného života.

Školy a mimoškolná výchovně - vzdělávací zařízení

Školy i mimoškolná výchovně - vzdělávací zařízení si dobře uvědomují výchovnou úlohu rodiny právě při rozvoji těch nejcitlivějších stránek osobnosti, tj. jejich postojů ke skutečnosti, jejich názorů, přesvědčení a ideálů, jejich zájmů, potřeb a adekvátních forem chování. Bez spolupráce školy i mimoškolních výchovně - vzdělávacích zařízení s rodinou se podstatně snižuje naděje, že nejen ve vzdělávání mladé generace, ale také v její výchově v užším smyslu plně dosáhneme potřebných a požadovaných výsledků. Škola vnáší do výchovy řád, proporce a logiku, které z ní vytvářejí stále dokonalejší a ucelenější systém.

Jsou to právě školská zařízení spolu se zájmovými organizacemi, která se velkou měrou podílí na utváření osobnosti člověka. Škola je místem, kde se jedinec nejenom vzdělává, ale získává mnohdy i první sociální kontakty, kde se rozvíjí vzájemné vztahy s vrstevníky a vznikají vztahy k autoritám (pedagogickým pracovníkům). Učitel může být pro jedince vzorem chování, ale na druhé straně špatný pedagog může být příčinou stresu a napětí. V takových případech může docházet k neurózám, záškoláctví, agresivitě, a dalším disociálním poruchám chování.

Mimoškolní organizace a instituce obohacují výchovu o neopakovatelné, názorné a emotivní podněty a zážitky.

Jednotlivé subsystémy moderní výchovy – školní, mimoškolní a rodinný – se organicky doplňují, jeden bez druhého ztrácí na účinnosti. Pokud jsou však vzájemně koordinovány, dávají velkou naději pro mnohostranný rozvoj každého člena společnosti

1.2. Socializace

Významné místo v sociální determinaci vývoje jedince zaujímá socializace. Jde o proces začleňování jedince do společnosti, v němž dochází k proměnám, jimiž se jedinec postupně vzdaluje od výchozího stavu novorozeněte a stává se z něho člověk jako kulturní bytost schopná fungovat ve složitém systému lidské společnosti. Je to nesmírně důležitá přeměna znamenající přechod z říše přírody do říše lidské kultury a na ní založené lidské společnosti.

Socializace je však proces celoživotní, nekončí s dosažením dospělosti a s přijetím odpovídajících společenských rolí (např. partner, rodič, příslušná profesní role). V průběhu života jedince dochází ke změně těchto rolí. V případě chybného či nepřiměřeného začlenění do společnosti lze uvažovat i o resocializaci.

Socializace zabezpečuje vrůstání člověka do společnosti a kultury a znamená získávání sociálních dovedností, návyků a postojů potřebných pro styk s lidmi, pro přejímání různých společenských rolí, morálních i jiných norem společnosti.

Socializace se uskutečňuje ve společenských a mezilidských vztazích, vzájemným působením osob, skupin, institucí. Probíhá v rodině, ve škole, ve vrstevnických skupinách, působením umění, masmédií atd., někdy má specifickou podobu záměrného působení (výchovy, cílevědomého postupu k osvojení např. určité dovednosti nebo návyku), ale přitom neustále působí různé socializační stimuly nezáměrně, živelně (působení filmů, reklam, knih, ekonomických opatření, ale také vzorů dospělých). Je běžné, že mezi záměrným a nezáměrným socializačním působením se objevují rozpory, které se odrážejí v individuálním vývoji jedince a mohou ho ovlivňovat příznivě, ale i nepříznivě.

Aktivita jedince se projevuje tím, že sám může vybírat mezi vlivy, které na něho působí. Záleží i na jeho individuálních zvláštěnostech, není jen pasivním příjemcem socializačního působení. Každý z nás je subjektem i objektem socializačních vlivů, to znamená, že přijímáme i předáváme podněty k vrůstání do společnosti.

1.3. Příčiny a vlivy, které mohou vytvářet napětí ve vězeňských zařízeních

Řada delikventních osob uvádí, že před spácháním trestného činu někdy i při jeho přípravě pocítují také napětí, tenzi a obavy, ale ty pro ně vytvářejí velmi posilující a příjemný pocit. Pocit, že něco umí, že se na ně jen tak nepřijde, že jsou jedni z těch, o kterých se píše v knihách, kteří vystupují v televizních seriálech a na videokazetách. Vlastně se ztotožňují z řadou „hrdinů“, ale i pachatelů, se kterými se setkali v restauracích, věznicích apod. Je pravdou, že uvedené napětí s libým prožíváním se mění v případě vypátrání, prozrazení či zadržení.

Po uvalení vazby a dodání jedince do vazební věznice se napětí a tenze může vystupňovat vlivem těchto faktorů:

1. zákonné restrikce a limitace vycházející ze zákona o výkonu vazby a trestu,
2. pocit částečného zbavení svobody a pohybu,
3. omezení svobodného sexuálního chování podle své orientace,
4. zbavení možnosti pracovat, vydělávat finanční prostředky a tím udržet firmu nebo živnost,
5. omezení příjmu potřebných informací,
6. omezení prostoru a pohybu, ubytování s různě narušenými jedinci od submisivních a závislých přes manipulátory až po disharmonicky rozvinuté psychopaty a sociopaty

Je zajímavé, že s těmito aspekty věznění jsou všichni lidé seznámeni a srozuměni. Každý o tom buď četl v knize, viděl to v televizi, v kině či jinde, např. v restauraci s přímými aktéry, někteří byli seznámeni a poučováni přímo soudem při dřívějších projednáních. A i přes tuto zátěž a strasti jednání člověk věc provede nebo zopakuje. Někteří i více než 10x kradou, vloupávají se, znásilňují, vydírají, podvádějí, vyvolávají rvačky, pohlavně zneužívají děti, vraždí za peníze nepohodlné osoby nebo svědky.

Zde je třeba se zamyslet nad tím, co je přes uvedené omezení, zátěže, restrikce, limitace, stresování vede k tomu, že opakují nezákonnou, nemorální a zlou věc vůči těm

druhým. Kdo je pro ně ten druhý? Je naivní, hloupý, bohatý, mocný, bezohledný, přitažlivý apod., jsou tito lidé tak ovlivněni vězeňskou prizonancí z dřívějších vězení? Jsou identifikováni jako kriminálníci, jako nenapravitelní, kteří již neumí žít jinak? Je to jejich lhostejnost, podlézavost, zloba? Je to sebevědomí kriminálního, sugestibilita nepolapitelnosti a znalosti poměrů v branži? Nebo jsou to jejich charakterově volní vlastnosti – infantilita, nesamostatnost, na druhé straně zvýšené sebevědomí, vyšší sociabilita, schopnost žít se krádežemi, podvody, násilím na slabších, např. na dětech, věřících a invalidech? Nejde zde o kompenzaci různých komplexů a nedostačivosti? Od komplexů a traumatizací k násilí např. v sexuální oblasti je jen krůček k narušenému sebevědomí, k nepřiměřené rodinné nebo partnerské sexuální satisfakci posilované videoprodukci sexuálního násilí. Vytváří se předpoklad, že člověk si vypracuje pohnutky a motivace (včetně racionálního regulativu chování) nižší, než je potřeba, a přesvědčení z nepolapitelnosti při pohlavním zneužívání nebo znásilnění. I když ví, že to ve vězení jako „prcačkář“ nebude mít jednoduché. Přesto jednání bude riskovat a jeho obranným mechanismem bude vytěsnění, popření či zracionalizování. Zde je třeba proniknout do deviantního programu a chorobného myšlení s krycími formami jednání a porozumět jim.

Poté, co se uzavře „vězeňská branka“ a člověk vnímá povely, pokyny v omezeném prostoru, které zní stereotypně – syndrom „mříží a klíčů“, pozvolna se začne projevat i zátěž, kupí se myšlenky, co doma, co ve firmě, narůstají obavy, strach, bezvýhodné situace a pocity viny, které se nesmí dát najevo. Všechny uvedené i další vlivy vytváří napětí, změny představ, nastává zvýšená a nereálná fantazie s denním sněním, poruchy myšlení, vězeňské únikové mechanismy a modely, paranoidní, kompulzivní i obsedantní tendence, zvýšená podrážděnost, psychomotorický neklid, netrpělivost, snížená frustrace, neurotické či neurastenické projevy, včetně psychosomatických potíží. Jejich příčiny spatřujeme mimo jiné v těchto okruzích:

1. **Struktura a dynamika osobnosti, anomálie, abnormity či patologie.** Je nutné je vystopovat v chování, v intelektových složkách, temperamentu, emotivitě, charakterových a volních vlastnostech, motivacích, pohnutkách a zaměřeních, potřebách a zájmech, ve vývojových složkách, predelikventních projevech (vzdorovitost, revolta vůči autoritám, lhaní, krádeže, útoky z domova, záškoláctví, experimenty s alkoholem, kouřením, návykovými látkami), což často ukazují patrné deprivací vlivy. Později se z těchto faktorů stávají faktické rysy a

návyky, které při restrikcích a limitacích vytvářejí napětí a poruchy nálad a chování.

2. **Rodina a její postoje.** Rodina a její postoje vytváří pro vězně naději a pomoc psychickou, materiální i citovou. Jde zejména o postoje dětí, prarodičů, ale i manželek a manželů. Může však dojít ke zklamání, neboť rodina zaujme nepříznivý postoj a zejména do soudního projednání vězně izoluje. Může dojít k pokusům partnerů o rozprodej majetku, firmy, o rozvod. Dochází k odcizení dětí a jejich ovlivňování. Je nutné zasahovat terapeuticky psychologem, lékařem či vychovatelem, zejména je-li symptomatika blízká neuróze nebo neurastenii.
3. **Postoje a vztahy orgánů činných v trestním řízení a společnosti k uvězněným.** Postoje orgánů činných v trestním řízení jsou pro vězně jedny z nejdůležitějších. Jde o postoje soudce, státního zástupce, advokáta, znalce a policie, průtahy, liknavost, nepřesnost, neúplnost dokumentace, časovou prodlevu vyšetřovatele, hodnocení důkazů soudem, navrhování důkazů obviněných obhájcem, nedostatečnou informovanost obviněného, které jsou velmi zatěžující a často vyvolávají odezvu. Obvinění často srovnávají různá soudní rozhodnutí a kritizují soud v porovnání přelíčení, které se týkalo jejich věci. V každém případě mají tendenci svalovat vinu na všechny, jenom o své vině nehovoří.
4. **Zaměstnání, existenční problémy, postoje party, spolupachatelů na svobodě.** Nezanedbatelné jsou i tlaky a zátěže, které vznikají ze strany zaměstnavatelů, kteří mají obavy a strach z vyzrazení technologických chyb, podvodů, neplacení daní a jejich krácení. Často za obviněným dochází právník zaměstnavatele, který radí, co a jak má obviněný u soudu říci, aby neobvinil nebo nerozkryl to, co firma tají. Podobné je to i u spolupachatelů organizovaných skupin, jde o zastírání skutečností, placení nových svědků či vykonstruované postupy. Upozornění přichází od právníka, nebo často ústně domluvenými signály přes ploty věznic, někdy může docházet i k pokusům ovlivňovat pracovníky VS – ČR.

5. **Vězeňská architektura, zákonné restrikce a limitace, struktura a dynamika vězeňské komunity, její normy a sankce.** Není třeba zdůrazňovat vliv vězeňské architektury na vznik napětí u vězňů. Stačí srovnat staré věznice jako je např. Mírov, Ruzyň s novými zařízeními jako je Znojmo, Břeclav, Světlá nad Sázavou. Je třeba říci, že snaha o zlepšení prostředí z hlediska psychohygienického je evidentní a vytváří předpoklady pro snížení tohoto faktoru. Svoji zátěž vytváří zákonné restrikce a limitace, které naplňují účel zákona o výkonu vazby a trestu a je třeba je důsledně dodržovat. Zátěž z těchto aspektů úspěšně eliminuje řada odborně zdatných pracovníků, ze strany vychovatelů, pedagogů, psychologů, terapeutů i sociálních pracovníků.

Je však pravdou, že v takové kumulaci různě narušených osob, jaké některé věznice mají, se nevyhneme různým excesům, poruchám nálad i chování či psychopatickým reakcím.

Mohou se vyskytnout:

- individuální hladovky
- sebevražedné pokusy
- jiné sebepoškozování
- šikana spoluvězňů
- sexuální nátlak na vězně
- fyzická agrese vůči spoluvězňům
- poškozování vězně z hlediska jeho obvinění
- podněcování nebo jiné nepřátelství
- poškozování věcí spoluvězňů
- krádeže potravin a jiných věcí spoluvězňům
- verbální i fyzická agrese vůči pracovníkům VS ČR
- nepřímé poškozování personálu tj. i občanských zaměstnanců schválnostmi, pomluvami
- pokus o vydírání, korupce a zastrašování personálu, provokace jako nedovolené kontakty s personálem věznic
- krádeže na pracovištích
- výroba různých zbraní a nožů na pracovištích
- odchody z nestřežených pracovišť

- útoky ze střežených objektů
- organizování, podněcování hromadných či skupinových nepokojů
- výroba a obstarávání nedovolených předmětů jako nožů, mobilů, nahrávacích zařízení, elektrospotřebičů osobního charakteru, včetně realizace nedovolených kontaktů vězňů a pracovníků VS ČR.

1.4. Regulace chování

Regulace chování začíná u člověka v podstatě vlastním narozením, tedy prvotním regulátorem chování je rodina.

Rodina plní v lidské společnosti řadu biologických, ekonomických, sociálních i psychologických funkcí. Lze ji považovat za nejdůležitější sociální skupinu, v níž jedinec žije. Poskytuje mu potřebné zázemí, uspokojuje jeho potřeby a zprostředkovává zkušenost, kterou nelze získat jinde. Každý člen rodiny získává role, které se stávají součástí jeho identity. Mezi jednotlivými členy rodiny se vytvářejí rozmanité vztahy, pro něž je charakteristický určitý styl komunikace. Každá rodina má svůj hodnotový systém, jenž ovlivňuje chování jednotlivých členů a vede k přednostní volbě určitých strategií zvládnutí problémů. Pokud je rodina v některém ohledu **dysfunkční**, některé důležité potřeby člověka zůstanou pravděpodobně neuspokojeny a rodina se pro své členy stane spíše zdrojem zátěže. Pokud jde o jedince ve vývoji, mohou mu v důsledku poruch funkce rodiny některé významné zkušenosti chybět, a naopak může být vystaven vlivů zkušeností negativních.

Důsledky deprivacních zkušeností se mohou projevat v dospělosti. Někdy se dokonce stanou výraznější, protože od dospělého se čeká větší samostatnost a zodpovědnost za vlastní jednání.

Lidé s deprivacními zkušenostmi mohou mít problémy ve všech důležitých oblastech. V dospělosti se mohou mnohé odchylky zdát nápadnější, resp. mohou mít závažnější důsledky.

Rodina uspokojuje mnohé psychické potřeby svých členů, ale může je rovněž ovlivňovat negativně. Takovým působením jsou v dysfunkčních rodinách ohroženy především ženy a děti.

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte je definován jako poškození dítěte nevhodným jednáním rodičů nebo jiné dospělé osoby. Zanedbávání dítěte, resp.

psychická deprivace, má závažné důsledky pro rozvoj osobnosti jedince i v jeho dospělosti. Zkušenost s týráním vyvolá potřebu aktivní obrany, která se projeví zvýšenou bezohledností a agresivitou ke světu. Je zde riziko, že se týraný jedinec naučí používat stejných strategií, jaké zažil sám na sobě, a jednat ve vztahu ke slabším násilně a necitlivě. Oběť sexuálního zneužívání se v budoucnu sama snadněji stává sexuálním agresorem. Týraný jedinec se s vyšší pravděpodobností stává jedincem týrajícím. V důsledku těchto deprivací může lehce docházet k porušování zákona a následně si může člověk svým nepřiměřeným jednáním přivodit výkon trestu.

Pojem a účel trestu

Trest je jedním z prostředků k dosažení účelu trestního zákona, ukládaný pouze soudy v trestním řízení, jehož výkon je vynutitelný státní mocí. Lze ho charakterizovat jako **právní následek trestného činu**, vyjadřující negativní právní a etické hodnocení pachatele a jeho činu.

Účelem trestu je **ochrana společnosti** před pachateli trestných činů, zabránění odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti, jeho výchova k tomu, aby vedl řádný život, a výchovné působení i na ostatní členy společnosti.

Regulace chování ve výkonu trestu

Chování ve výkonu trestu odnětí svobody je přímo a jednoznačně stanoveno Zákonem o výkonu trestu odnětí svobody, vyhláškou ministerstva spravedlnosti, která určuje řád výkonu trestu odnětí svobody, vnitřním řádem, řádem specializovaných oddělení apod.

Zákon 169/1999 Sb. O výkonu trestu odnětí svobody přímo stanovuje např. zásady výkonu trestu, umístění odsouzených, typy věznic, kontrolu korespondence, užívání telefonu, návštěvy, nákup potravin, přijetí balíčku, přijetí peněz a další. V tomto zákoně je přímo zakotveno omezení a zbavení některých práv a svobod. Jsou omezena práva a svobody na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, svobodu pohybu a pobytu, zachování listovního tajemství a tajemství jiných písemností. Po dobu výkonu trestu odsouzeným nepřísluší právo na stávku, výkon práva sdružovat se ve spolcích, právo svobodné volby lékaře a další.

Vyhláška 345/1999 Sb. Ministerstva spravedlnosti určuje řád výkonu trestu odnětí svobody stanovuje např. délku a průběh vycházek, vytváření podmínek pro dodržování

osobní hygieny, zaměstnávání odsouzených, zařazení do práce, uzamykání odsouzených, kázeňské odměny i tresty. Pamatuje na účast nestátních subjektů, které se mohou také podílet na naplňování účelu výkonu trestu odnětí svobody, a to jsou zejména registrované církve a náboženské společnosti, které konají bohoslužby i individuální pohovory s odsouzenými a další.

2. Psychologické vlivy

Na utváření člověka působí řada různých vlivů, vedle vlivů biologických a přírodních i vlivy sociální. Všechny tyto vlivy mohou za určitých okolností působit v dané situaci jako stabilizátory nebo labilizátory psychického vývoje.

Individuální rozdíly mezi lidmi jsou způsobeny především rozličnými vrozenými anatomicko-fyziologickými předpoklady člověka, rozličnými vlivy prostředí a výchovným působením. Vzájemné a specifické působení různých biologických a sociálních vlivů osobnosti způsobuje, že každý člověk je jiný, zvláštní, neopakovatelný.

2.1. Charakteristika

Podněty prostředí určité kvality jsou pro zdárný psychický rozvoj každého jedince nezbytné. Pokud potřebnou kvalitu nemají nebo nepůsobí v přiměřené míře, mohou narušovat psychický vývoj. Za těchto okolností se pod jejich vlivem vytvářejí různé patologické varianty, resp. k jejich vzniku alespoň přispívají. Mohou působit na psychický stav jedince přímo, nebo jej ovlivňovat prostřednictvím somatických změn.

Psychogenní vlivy

Každý jedinec již od svého dětství získává určité negativní zkušenosti, např. nemůže vždy uspokojit své potřeby tak, jak by si přál. Musí se naučit, jak se s různými zátěžemi a překážkami vyrovnávat a jak je překonávat. Zátěže jsou do určité míry užitečné, protože podněcují aktivitu jedince, a tím i jeho rozvoj. Nesmí se však jednat o zátěž extrémně závažného charakteru. Jestliže se však subjektivní míra zátěže zvyšuje natolik, že se s ní člověk nedokáže vyrovnat, může působit jako **zdroj psychických potíží**.

Psychické odchylky a poruchy mohou být geneticky podmíněné, ale i vyvolané vnějšími vlivy, tj. prostředím. Obvykle jsou důsledkem interakce dědičných dispozic i vnějších faktorů. Jednotlivé vnější zátěžové situace mohou mít různý subjektivní význam, některé může jedinec úspěšně zvládat, jiné budou přispívat ke vzniku psychických, případně psychosomatických poruch. Patogenní význam má především nadměrný stres nebo dlouhotrvající deprivace. Na zátěžové situace odpovídá člověk obrannými reakcemi, které buď vycházejí z tendence úniku, nebo jsou formou útoku.

2.2 Mechanismy variability lidské psychiky

Vývoj nejrůznějších psychických vlastností, jejich standardních i vzácných, eventuálně patologických variant, je závislý na mnoha faktorech. Tyto faktory mohou mít v individuálních případech nestejně významnou roli. Vývojová dynamika rozvoje určité vlastnosti i celé osobnosti je dána individuálně variabilní dispoziční složkou a charakterem celého komplexu zkušeností (jejichž zpracování je rovněž do určité míry předurčeno genetickými předpoklady).

Psychické poruchy, které byly podmíněny pouze jednou ze dvou základních položek, tj. dědičností nebo učením, jsou vzácné. V těchto případech jde vesměs o velmi nápadné odchylky, jež mohou být čímkoli jiným málo ovlivnitelné. (Například geneticky podmíněný, velmi těžký mentální defekt, který omezuje možnosti vlivu prostředí na minimum). Čím je určitý znak blíže průměru, tím vyrovnanější bývá komplexní vliv dědičnosti a prostředí.

Interakční teorie charakterizují normální i odchýlný duševní vývoj jako proces postupných změn psychických vlastností a integrace osobnosti, který je dán **rozvojem vrozených dispozic v interakci s působením prostředí**.

Určitý význam má v tomto procesu i aktivita jedince. Ten není považován za pouhého pasivního příjemce jakýchkoli podnětů, ale aktivně působí na své prostředí, přetváří ho, a tím zpětně mění vnější vlivy, které na něj působí.

Z hlediska celkového vývoje, normálního i patologického, je potřebné brát v úvahu v úvahu význam jednotlivých **životních období** a jejich vzájemnou souvislost.

Biodromální přístup k chápání psychiky vychází z toho, že každá vývojová fáze lidského života má specifický smysl a cíl. Úsilí k dosažení cíle příslušného období nedojde naplnění zdaří, může dojít k selhání. Každá fáze je navíc jak výsledkem předcházejícího vývoje, tak základem pro další rozvoj. Odchylky v psychickém vývoji mají svůj individuálně lokalizovaný okamžik vzniku, ale modifikují více či méně i další rozvoj osobnosti. Mají svou dynamiku a vliv jak na celkový psychický, resp. i somatický stav jedince, tak na postoje a chování jiných lidí. Pro úspěšný vývoj je třeba, aby dědičné předpoklady i vlivy prostředí byly v normě a aby zrání a učení působilo ve vzájemném souladu i časové shodě. Jestliže tomu tak není, může dojít ke vzniku odchylek různé závažnosti.

Anomální chování

Anomálie je obvykle vymezována jako zjevná odchylka od normy, která nezahrnuje patologický stav. Anomální vyjadřuje význam nepravidelný, výjimečný, odchýlný s různou dynamikou reakcí a chováním.

Takové chování se může projevit jako neúčelná a nefunkční osobně účelová adaptace. Vězeň, i když je delší dobu ve vazebním prostředí a reaguje jako adaptovaný, se může na neadekvátní stimul začít chovat nepřiměřeně, jako kdyby žádnou vazební zkušenost neměl např.:

- a) zjevnou nekázní proti vězeňskému řádu,
- b) kolováním zpráv, peněz, léků,
- c) pokusy o zapalování věcí na cele jako zjevná provokace,
- d) stížnostmi na stravu – její teplotu, kvalitu a kalorickou hodnotu,
- e) stížnostmi na hygienické činitele (teplá voda na koupání),
- f) stížnostmi směrem k personálu a jejich opomenutím
- g) stížnostmi na liknavost lékaře, psychologa a sociálního pracovníka,
- h) stížnostmi k práci úctárny a dalších štábních služeb (prádelna apod.).

V těchto případech může docházet k adaptační kompenzaci, domluvě vězňů nebo ke kroku zinscenovanému právníkem odsouzených, který čeká na reakci VS – ČR, aby mohl podat oficiální opatření, návrh nebo stížnost. Chování z nefunkční adaptace mohou být subjektivně neúčelná, protože vytvářejí prostor pro akci snižující tenzi, nebo zastírají činnost, která má pro vězně větší smysl.

Při hodnocení jednotlivých fází a reakcí anomálního chování vězně se setkáváme s názorem, že někteří relativně adaptivní jedinci se prezentují jako stále problémový. Obtěžují dozorce různými požadavky, chtějí jejich rychlé řešení, odmítají jednat s některými funkcionáři, píšou řady stížností s polopravdami a nepravdivými obviněními.

Analýza těchto projevů ukázala na 4 typy problémových jedinců:

1. část těchto vězňů nechce podlehnout prizonizaci vězeňské komunity, brání se a nechce se s ní ztotožnit, což vytváří problémy nejen personálu, ale i vězni, protože chce, aby se jeho práva dodržovala,

2. většina těchto jedinců chce vyvolat pochybnosti a tím poškozovat VS – ČR jako satisfakční cíl odplaty za svá obvinění, za svou neschopnost, za restriktce a limitace a další,
3. další část vězňů se sice chová relativně tak, jak má, ale ve skutečnosti jen mistrovsky skrytě manipulují jak s běžnými zákonnými postupy, tak i nelegálními mechanismy, které existují takřka v každé věznici. Tito jedinci mohou zastávat různé funkce na provozech, kuchyních a skladech,
4. poslední skupinou vězňů je kombinace těchto tří skupin.

Abnormální chování u vězněných osob

Pojem abnormální vysvětluje encyklopedie jako mimořádný, neobvyklý, zvláštní, neobvyklý, odlišný a úchylný.

Za abnormální chování ve vězeňské prostředí považujeme chování, jehož podstatou je duševní porucha nebo přímo duševní onemocnění. Jde o organopatie, oligofrenie, psychopatie (poruchy osobnosti) včetně psychóz, ale i těžších neuróz a o reaktivní psychické poruchy. Do abnormálního chování nezařazujeme všechny typy sebevražd ani všechny typy sebepoškozování. Také sem můžeme zařadit jen část agresivního chování, a to takové, jehož podkladem je přímo určitá psychická porucha nebo choroba např.:

- a) vazbová nebo vězeňská psychóza,
- b) delirium tremens,
- c) schizofrenie,
- d) parafrenie.

Příčiny jsou podle J. Drtila spatřovány v osobnosti vězně a jeho oslabeném osobnostním terénu na bázi psychopatie, ve sníženém intelektu, encefalopatii, neuróze, epilepsii a dosti snížené adaptabilitě, která působí na vznik zátěže.

1. Zátěž vyvolaná věznicí jako institucí.
2. Zátěž vyvolaná pracovním zařazením.
3. Zátěž vyvolaná pohybem ve skupině odsouzených.
4. Zátěž vyvolaná rodinnými poměry.
5. Zátěž vyvolaná poměry v sexuálním životě.
6. Zátěž vyvolaná změnami zdravotního stavu.

Všechny uvedené, ale i dříve jmenované zátěže jsou z velké části eliminované intervencí specialistů Vězeňské služby ČR jako jsou vychovatelé, pedagogové, psychologové, sociální pracovníci, ale i lékaři a terapeuti. Své místo má i vězeňská komunita, která svými rozhovory, povídáním, ať již pravdivým nebo i smyšleným, baví, rozptyluje vězeňskou kohezi, etnickou kohezi, vytváří předpoklady k nadějším fantazii a snění, což posiluje sebevědomí a snižuje napětí, zátěž i stres i u abnormálně se chovajících jedinců. Důležitým prvkem autoterapie je i vězeňské zastírání, mlčení a tajemství každého vězně, které vytváří posilující tendenci a naděje vězeňskou zátěž zvládnout.

2.3 Poruchy chování a osobnosti

Osobnost člověka funguje jako **integrováný celek, který je individuálně typický a ve svých charakteristických rysech i relativně stabilní** (Vágnerová, 1997). Tato definice platí i za okolností, kdy se některé rysy určité osobnosti více či méně liší od normy: jsou akcentované, výrazně nápadné, anebo naopak téměř nerozvinuté. Výsledkem je rovněž individuálně typický a relativně stabilní celek. Ale způsob prožívání, hodnocení i reagování takové osobnosti se liší od standardu dané společnosti. Může dojít k disharmonii na úrovni osobnostních vlastností, na úrovni vrstev osobnosti (např. nedostatečně rozvinuté superego) apod.

Interpretace takového stavu do značné míry závisí i na teoretickém východisku každého autora. Jednotlivé psychické vlastnosti, respektive vrstvy, ať už jsou jakékoli, jsou integrovány v celek, neprojevují se tedy samostatně, ale v určitém osobním kontextu.

Porucha osobnosti je **stav trvalý, projevující se nepříznivými nebo nadměrně zvýrazněnými vlastnostmi osobnosti, odchylkami v oblasti citového prožívání, uvažování i chování, zejména ve vztahu k druhým lidem a společnosti.**

Porucha osobnosti (dříve nazývaná psychopatie) se projevuje narušením adaptace, maladaptivním až hrubě rušivým chováním, jehož důsledky nakonec trpí i sám jedinec, ale které způsobuje potíže především jeho okolí. Lidé s poruchou osobnosti nemívají na své jednání náhled a považují je za přiměřené (na rozdíl od ostatních lidí). **Poruchy osobnosti přetrvávají prakticky celý život.** Mohou je ovlivnit nepříznivé vnější nebo vnitřní faktory, protože postižení mívají sníženou toleranci k jakékoli zátěži.

Vznik určité poruchy osobnosti je důsledkem **interakce biologických a psychosociálních faktorů**. Jestliže je jedna z obou složek dostatečně silná, může stačit sama k vyvolání poruchy.

Disociální porucha osobnosti

Tato porucha byla dříve nazývána psychopatická či sociopatická. Lze ji charakterizovat v několika bodech.

- Člověk **není schopen přiměřené sociální adaptace**. Neuznává obecně platné normy a ani se podle nich neřídí.
- Lidé trpící touto poruchou bývají silně **egoističtí, nezdrženliví, zaměřeni jen na bezprostřední vlastní uspokojení**. Nezatěžují se úvahami o vhodnosti a přiměřenosti svých aktivit. Navzdory silnému egocentrismu a důrazu na vlastní uspokojení nejsou v životě příliš spokojeni.
- Takto disponovaní lidé **mají potřebu silného vzrušení**, těžko snášejí nudu. Potřeba vzrušení se projeví rovněž neschopností tlumit a ovládat vlastní reakce.
- Nositelé této poruchy mívají nízkou toleranci k zátěži. Jsou **emočně nezralí a vzrušiví**, snadno **reagují afektivním výbuchem, agresivitou a násilím**.
- **Nejsou schopni adekvátního hodnocení situace**. Vidí svět v extrémech, černobíle. Mají **slabě rozvinuté svědomí**, neprožívají pocity viny ani po závažných trestných činech. V takových situacích mají sklon obviňovat jiné lidi a své vlastní chování různým způsobem omlouvat.
- **Vztahy k lidem jsou ovlivněny jejich nestálostí, nespolehlivostí a bezohledností**. Potřeby jiných lidí jsou pro ně nedůležité. Jejich vztahy s jinými lidmi bývají účelové, zajímají je jen potud, pokud jsou jim k užítku.

Poruchy chování u lidí s touto poruchou bývají diagnostikovány již v dětství, s pokračujícím vývojem problémy narůstají. Nedovedou se přizpůsobit žádnému prostředí.

Tito jedinci nejsou schopni přiměřené sociální adaptace. Neuznávají společenské normy a neřídí se jimi. Projevují se jako egoističtí, nezdrženliví. Nejsou schopni nic tolerovat, ale toleranci od druhých vyžadují. Těžko snášejí nudu, mají silnou potřebu vzrušení. Nejsou schopni tlumit a ovládat vlastní reakce. Mají nízkou toleranci vůči zátěži, často reagují agresivitou, afektivním výbuchem a násilím. Nejsou schopni adekvátně hodnotit situaci, mají narušen vztah k realitě, slabě rozvinuté svědomí. Jejich chování je jen málo ovlivnitelné zkušeností. Uvádí se, že pokud je konstatována, zejména u recidivisty, porucha osobnosti, pak se jedná nejčastěji o tuto formu. Podobně je u nich zvýšené riziko nadměrného užívání alkoholu nebo psychotropních látek.

Poruchy chování vězňů

Z celé řady terapeutických a diagnostických rozhovorů s vězni se strukturalizují příčiny tenze a stresu ve vězeňských zařízeních. Je třeba uvést, že řady napětí, tenze a strachu u delikventních jedinců mají své počátky nejen v rodinách, školách, ústavech, ale i závadových nebo delikventních partách, organizovaných skupinách, ale i u jednotlivců v prostředí, kdy je nikdo neovlivňuje a relativně nestresuje. Tito jedinci strukturou a dynamikou osobnosti a zejména scestným až patologickým hodnocením bezpečí a nebezpečí v různých životních situacích si vytvářejí značnou zátěž sami. Styl a způsob života delikventních jedinců vytváří nejen různé formy chování, ale i ideály, představy, zájmy, motivace, dále postoje a potřeby, vytváří prožívání a svět plný snění a mnohdy fantastických představ, do kterých se vžívají a identifikují se s jejich hrdiny. Delikventní chování, příprava a pocit neplnění snů a relativních schopností po spáchání trestného činu je často jedinou realizací právě těchto ideálů, snů, představ a fantazií. Osobnost si v období socializace nevytvořila dostatečné regulativy a normy pro život ve společnosti. Zklamání a pocity beznaděje vytváří odhalení, zadržení, pobyt ve vazbě i věznění, poté co úmyslně rafinovaně, někdy i brutálně, spáchali trestné činy jako krádeže, vydírání, podvody, loupeže, znásilnění, pohlavní zneužití a další

Vzorce chování lidí s poruchou osobnosti se ovšem mění jen nepatrně, tak jak je v rámci přizpůsobení na prostředí nezbytné, ale jejich základ je stejný. Například egocentrismus a důraz na uspokojování vlastních potřeb je do té míry trvalou vlastností, že se projevuje i ve vězení. Děje se tak formou nátlaku na vězeňský personál a jeho vydíráním, nebo bezohledností ke spoluvězňům.

Typickým rysem lidí s poruchou osobnosti je sklon ke lhaní. Projevuje se samozřejmě i ve vězení. Lidé mají tendenci zkreslovat situaci a lhát nejenom tehdy, když jim hrozí trest, ale kdykoli. Někdy může jít až o projev bájevé lhavosti, která uvězněnému člověku slouží jako podpora vlastního sebevědomí a identity.

Napětí ve vězeňském prostředí může startovat **poruchy chování** jako jsou např. Individuální hladovka, sebevražedný pokus nebo jiné sebepoškozování (demonstrativní pokusy) ,šikanování spoluvězňů, ničení jejich věcí, ničení zařízení VS, krádeže spoluvězňům i na pracovištích, v zařízení VS, verbální a fyzická agrese proti personálu VS, pokus o útěk nebo útěk ze střeženého objektu, organizování, podněcování hromadných (skupinových) nepokojů, výroba a obstarávání nedovolených látek a jejich požívání, výroba, obstarávání a držení nedovolených předmětů, sexuální nátlak na spoluvězně nebo jiná fyzická agrese proti nim.

Závislosti (alkohol – toxikomanie)

Dalším problematickým okruhem urgentní odborné činnosti ve vězeňství je závislost některých vězňů na alkoholu, droze a v poslední době i patologického hráčství. Současná problematika drog je v ČR z hlediska zneužívání drog – drogové scény zcela ve srovnání s jinými již rozvinutými státy.

Drogou rozumíme chemickou látku přirozenou nebo syntetickou, která má rychlý a výrazný účinek na psychiku člověka, ovlivňuje jeho náladu i chování.

Drogová závislost neboli toxikomanie byla charakterizována v roce 1963 a jde o:

- 1) Psychickou závislost
- 2) Fyzicko-somatickou závislost, tj. při přerušení dodávání vzniká abstinenční syndrom
- 3) Zvýšenou toleranci na drogu, tj. zvýšená tkáňová tolerance (zvyk těla na látku a zvyšování dávky proto, aby vyvolala stejný účinek)

- 4) Nutkavou potřebu opatřit si drogu bez ohledu na prostředky a důsledky jejího získání.

Jedinci trpící drogovou závislostí nemusí z počátku pocházet ze špatných sociokulturních narušených poměrů. Často jsou z normální populace s lehkým defektem inteligence, poruchami osobnosti, sociopaté. Jejich životní styl není příliš realistický, časté jsou u nich rezignace před životními překážkami, problémy a potížemi.

Více než 70% začíná čicháním prchavých látek nebo nitrožilní aplikací kodeinu. Návyk se u řady těchto osob dosti masivně šíří. U abuzérů drog s nepříznivou kriminální prognózou je významně charakteristická vazba na orientační rodinu. Vývojové poruchy, deprivace, poruchy chování již v dětství (záškoláctví, útky, potulky, predelikventní trestná činnost, útky z DDM apod.). Problematické jsou i vazby etnické a zcela zvýšená sounáležitost, sugestibilita a pouto na závadové skupiny. Zde se setkávají s alkoholem, drogou, sexuálním experimentováním již děti ve věku 7 až 10 let.

Vězeňská drogová scéna

Výkon vazby a VTOS je místem, kde se sociálně negativní a patologické jevy kumulují, což vychází z prostředí účelu vazby a VTOS a disociálně, patologicky i deviantně strukturovaných osobností zde umístěných. Prostředí, vazební zákonná limitace a restrikce působí na osobnost, vytváří chtě nechtě zátěžovou situaci, se kterou se musí vyrovnat vězni, ale nejen ti, ale i specialisté a ostatní zaměstnanci. Vazební zátěž je zdynamizovaná časem pobytu, informačním stresem, negativní prognózou trestního postihu, obavami, jak bude reagovat rodina, firma, spolupachatelé apod. Každý tento okruh je značný stresor, který vyvolává tenzi, úzkost, frustraci, deprese, neurotizace. Vzhledem k tomu, že většina uvězněných lidí se s drogou, alkoholem nebo léky, které ovlivňují CNS, setkala, snaha kompenzovat vězeňskou zátěž zde potlačuje. Konzumenti alkoholu prožívají adaptační potíže, těžší to mají ovšem ti, u nichž se vyskytlo tzv. škodlivé užívání nebo syndrom závislosti.

Z případové praxe se dá říci, že se nejčastěji zneužívají léky: Yastyl, Xantedryl, Dexfenmetrazin, Dinil, Algina, Neuralgen, Leprisál (Esíčka), Solutan, Spasmoveralgin. Tyto prostředky jsou posilovány „magorákem a kvakem“ v různých kombinacích, a to zejména v sobotu a neděli. Někteří vězni si vyrábějí čípky, které si zavádí do recta. Pervitin (perník, Pěťa apod.) je zasílán v balících a po malých sáčcích, (po 1 g) v šamponech, zubních pastách, mastech. U žen jsou oblíbené hygienické vložky – tampony, které jsou máčené do pervitinu a jsou jim do věznice zasílány v balíčcích. Často

dochází závislá osoba na vazbu a má s sebou kontejner s drogou 10 – 20 dávek. Kontejner má zasunutý v konečníku nebo dokonce v prezervativu v žaludku a po defekaci může drogu konzumovat sama, nebo ji prodává. V prstu od rukavice je možné takto propašovat 50 – 100 dávek pervitinu nebo ostatních drog.

Sexuální orientace, homosexuální chování, homosexualita

Jedna z mnoha problematik VV a VT je problematika sexuálního chování ve vazební době a VTOS. Často můžeme slyšet různá tvrzení, názory i závěry.

Možnost vytvořit si předpoklady pro heterosexuální styk je ve VTOS relativně potlačena. Homosexualita, homosexuální chování a automasturbace jsou nejčastější formy sexuální činnosti, které jsou ve VV a VTOS možné. Většina obviněných a odsouzených, a to nejen homosexuálové, má nutkání k homosexuálnímu chování. Krom homosexuálů může takové chování vytvářet u vězňů neurotizaci a po delší době i jistou sexuální dezintegraci, zejména u těch, kteří většinu aktivního sexuálního života prožili ve věznicích. Většina vězňů rozděluje své partnery na homosexuály a heterosexuály. Homosexuály dělí na:

- Homosexuální prostitutky, podobně jako u heterosexuálních prostitutek je motivace stejná (stýkají se bez jakýchkoli citových vazeb za úplatu, ochranu, peníze apod.)
- Homosexuály se silnou citovou vazbou (feministicky laděné) a to i tehdy, když partner city neopětuje
- Homosexuály s citovou vazbou opěťované osobnosti převážně submisivní
- Homosexuály maskulinně laděné, mají tendenci dominovat (takto se projevují i homosexuální ženy)

Start a dynamika sexuální aktivity ve věznicích je značně ovlivněná zkušeností osobností, zaměřením a apetencí vězně včetně sociální role a postavení ve vězeňské komunitě. Zkušenější a agresivnější muži, ale i ženy, zejména vícekrát trestaní heterosexuálové, mají snahu startovat a sexuálně se sblížit rychleji a partnera si podmanit. Heterosexuálové zejména maskulinní otálejí, ale jejich vztahy jsou pevnější, agitovanější a citlivější na žárlivost. Při jejich znemožnění u nich dochází k afektivní krizi někdy i suicidním pokusům a sebepoškozením (často demonstrativního charakteru). Citové vazby, které by umožňovaly hodnotit osobnost jako homosexuální, jsou často vlastní

submisivním, prvotrestaným, nezkušeným mužům, kteří hledají náhradní sexuální aktivity, větší nebo silnější sociálně citové pouto s partnerem, včetně role a místa ve vězeňské komunitě.

Vedle náhradní sexuální aktivity pro heterosexuální i homosexuální kontakty znamenají také kompenzační model pro zvládnání tenze, pochyb, stresů, které vyvolává u submisivních jedinců režimová zákonná limitace a restrikce. Tyto nekompensované stavy vyúsťují na jedné straně v kamarádství, přerůstají v partnerství, pro ostatní, kteří se takovému chování brání, znamenají pokoření, útisk a násilí se sexuálním podtextem.

2.4 Sebevražedné jednání

Sebevražedné jednání a automutilace

Nápodoba kriminálně zkušených jedinců často vyúsťuje (zejména u mladistvých, věkově blízkých věku mladistvému nebo psychicky oslabených vězňů) v automutilace. Ve své většině se však nejedná o patologický fenomen, ale účelové jednání, které je jedním ze základních znaků chování podstatné části vězněné kriminální subkultury.

Sebevražedné (suicidiální) jednání a sebepoškozování (automutilace) řadíme mezi poruchy jednání, které je zaměřené proti integritě organismu.

Sebepoškozování se od sebevražedného jednání liší tím, že nesměřuje k sebezničení organismu, tedy smrti. Jeho hlavním znakem je účelovost s cílem něčeho dosáhnout. Z toho důvodu je však velmi těžké toto jednání rozeznat v některých případech od demonstrativního pokusu o sebevraždu (viz dále).

Ve vězeňském prostředí se sebepoškozování dopouštějí nejčastěji vězni trpící některou z poruch osobnosti (psychopati), nevyzrálí jedinci (mladiství, adolescenti) a abuzéři drog nebo alkoholu.

Provedení automutilačního jednání se děje nejčastěji:

- pořezáním zápěstí, předloktí, v loketních jamkách

- polykáním cizích předmětů
- spolykáním většího množství léků
- sypáním tuhy do očí nebo vpravováním náplně propisovacích tužek do spojivkového vaku
- úmyslným způsobováním boláků (píchání slin pod kůži)
- vyvoláním infekční nemoci

Motivací sebepoškozování je nejčastěji:

- odstranění vnitřní psychické tenze (napětí) nejčastěji jako reakce na zátěžovou situaci. Pro tuto motivaci svědčí nejčastěji automutilace pořezáním a to mnoha mělkými chaotickými řezy, jakoby „ posekáním“, nejčastěji na předloktích.
- únik do nemoci, kdy se vězeň snaží dostat na ošetřovnu či do vězeňské nemocnice. Může to být proto, že chce uniknout ze standardních podmínek výkonu trestu, oddálit soudní líčení, vyhnout se práci apod. Někdy po propuštění vydávají zranění způsobená vlastní rukou či následné škody na zdraví za důsledek věznění a zacházení ze strany personálu (zbití, mučení apod.)
- nátlak na personál s cílem dosažení nějakého svého cíle, např. přemístění na jinou celu apod. Zejména v případě této motivace se netají cílem záležitost účelově medializovat apod.

Automutilace jsou závažným projevem prizonizace. Vězeňský personál se snaží zabraňovat zejména těm, jejichž motivací je odstranění vnitřní psychické tenze a automutilační chování lze v těchto případech často předvídat. Předejít sebepoškozování s cílem vynutit si nějaké úlevy, někdy dokonce v rozporu s předpisy, nebo prosadit za každou cenu své požadavky je velmi složité, protože vězeň často jedná velmi plánovitě a sebepoškození má pevné místo v jeho scénáři.

Sebevražedné jednání může být pojato jako vybíjení agresivní motivace zaměřené proti vlastní osobě. Nejčastěji se však děje jako důsledek zátěžové situace, dále u abuzérů drog, jako výsledek jednání pod vlivem depresivních bludů. Někteří autoři též připomínají tzv. „bilanční“ sebevraždy, když člověk nemá úniku ze situace, která by skončila jistou smrtí a navíc krutým mučením před ní.

V prostředí vězení se nejčastěji setkáváme se sebevraždami nebo pokusy o ně oběšením (strangulací), požitím léků a pořezáním.

Motivací přibývá:

- zátěžová situace uvěznění
- výčitky svědomí (často např. u vrahů partnera)
- jakoby pomsta personálu za to, že vězni nebylo vyhověno
- účelové chování před soudním líčením, „dělání blázna“

Někdy mají vězni dokonce domluveno „hlídání“ pokusu sebevraždy, aby zůstalo jen u demonstrativního pokusu. Rozhodnutí, zda šlo o automutilaci či skutečný pokus o sebevraždu, je velmi složité a klade značné nároky na odbornost psychiatra a psychologa.

2.5 Agresivní chování

Agrese a agresivita

Málokteré přirozené jednání člověka a konec konců i všech živých tvorů je vykládáno z tolika úhlů a tolik nepřesně jako agresivita, jev, který je opředěn jakýmsi mystériem, považovaný někdy za původ všeho zla a jindy za nezbytnou podmínku přežití. K pojmu agrese se nevyjadřují jen psychologové, lékaři, pedagogové, ale i filosofové, teologové, chemici, biologové, zoologové, politici, právníci, kalkulují s ní ve svých plánech vojenští stratégové.

Agresi dělíme na:

- **agresi**, kterou považuje za jednotku chování, které je útočné, násilné a destruktivní
- **agresivitu**, kterou definuje jako relativně stálou dispozici chovat se agresivně
- **hostilitu**, což je postoj, zaměření osobnosti. Charakteristické jsou následující znaky: zatrpklost, odpor k okolí, negativismus, nepřátelství. Je formována psychosociálními vlivy (deprivanti) na rozdíl od agresivity, která je formována převážně biologicky.

- **hněv** (zlost, zuřivost), což je stenická emoce, která velmi často (pozor, ne vždy, např. nájemný vrah, sexuální deviant) provází agresi. Z obecné psychologie si pamatujeme, že emoce tlumí zapojování poznávacích procesů.

Velmi často jsme však svědky toho, že agrese a agresivita se nesprávně považují za synonyma.

Definice agrese:

Agrese je nejčastěji definována jako **násilné porušení práv druhého nebo ofenzivní chování, směřující k domáhání se práv.**

Storr (1968) uvádí, že „je těžké rozlišit formy agrese, jichž bychom se všichni rádi zřekli, od těch, jež musíme mít k dispozici, abychom přežili“.

Někteří autoři lakonicky poznamenávají, že agrese je záliba v ubližování druhým.

Původ agrese je nejčastěji spojován s frustrací. Frustrace je překázkou dosažení cíle, „zkřížení“ plánů či nenaplněné očekávání. Tento přístup je pro svůj vliv na chápání agrese nazýván frustrační teorií agrese, která je mezi všemi ostatními teoriemi v odborné veřejnosti nejvíce rozšířena a uznávána. Zároveň je stále vedena diskuse o tom, jak je násilnost k agresi ovlivňována vztahem dispozic a sociálních faktorů.

Frustrace vyvolává negativní emoci, např. hněv, a k jejímu překonání slouží právě agresivní chování. Někdy však může frustrace vést k ústupu, úzkosti, smutku, pocitu beznaděje.

Druhy agrese:

Nejčastěji se agrese dělí na:

- **instrumentální**
- **emocionální** (rovněž nazývanou impulzivní, nebo hněvivou).

Instrumentální agrese je nástrojem (instrumentem) jak dosáhnout cíle. Tento nástroj je obsažen v plánu, nepočítá s jinou variantou. Nájemný nebo loupežný vrah chce dosáhnout cíle – zlikvidovat oběť, nebo se zmocnit jejího majetku. Ublížení nebo způsobení škody druhému je, až na výjimky, nechtěným, sekundárním následkem. Ten, kdo používá instrumentální agresi, má většinou své jednání promyšlené, má plán jak je realizovat, zvážil všechna rizika i možné následky. Někdy je nazývána agresí vědomě kontrolovanou.

V případě nájemného vraha je likvidace oběti postupným cílem, který však směřuje k cíli hlavnímu, tedy odměně za vraždu.

Loupežný vrah, podobně jako sexuální agresor, nemusí s likvidací oběti počítat, toto jeho chování může vyplynout až ze situace, přičemž nemusí vybočit z instrumentální agrese. Loupící pachatel nebo sexuální agresor se bojí prozrazení, a proto oběť zabíjí (tzv. zakrývací vražda, odstraňuje nepohodlného svědka). Pachatel ví, jaký nástroj použije, zvolí si způsob a místo útoku, ústupovou cestu, zakrytí stop, vytváří si alibi. Emoce jsou nepatrné, průběh agrese je odosobněný. Emoce jako hněv a zloba nastupují jen při neočekávaně intenzivním odporu oběti. Někdy lze samozřejmě pozorovat emoci ve formě radosti či potěšení z krutosti.

Tato charakteristika je důležitá pro typologii pachatele a profilování pachatele.

Agrese emocionální (hněvivá, impulzivní). Jejím zdrojem jsou nejčastěji negativní prožitky spojené s momentální situací. Jde o náhlé vzplanutí, zaplavení hněvem. Jejím motivem není touha ublížit. Psychický stav (bolest hlavy, podrážděnost) a stále se hromadící negativní prožitky vedou k náhlému impulzivnímu chování. Agrese člověka zcela ovládne, autoregulace je velmi slabá, nezvládne agresivní chování. Na rozdíl od instrumentální agrese není agrese emocionální plánována a promyšlena, propuká náhle. Agresor nedomýšlí možné následky, často je sám zděšen tím, co udělal (např. ublížení na zdraví, vražda v afektu apod.). Charakter emocionální agrese je reaktivní.

Na tomto místě je nutné připomenout, že řada autorů nepovažuje agresi a násilí za stejné chování. Svá tvrzení opírají o skutečnost, že jen část projevů agresivního chování je spojena s násilím. Např. verbální agresi proto za násilné chování nepovažují.

Nejčastější a pro potřeby penitenciární praxe jako nejlépe vyhovující se jeví dělení agresivního chování ve vzájemné kombinaci následujících tří položek:

Agrese fyzická nebo verbální

Agrese přímá a nepřímá

Agrese aktivní a pasivní

Buss (1961) uvádí na základě kombinace výše uvedených faktorů celkem osm druhů agrese

- agrese fyzická, aktivní, přímá – bití, fyzické napadení
- agrese fyzická, aktivní, nepřímá – najmutí vraha, zaplacení rváčů k napadení druhého
- agrese fyzická, pasivní, přímá – např. policejní kordon brání demonstrantům k proniknutí do nějakého prostoru
- agrese fyzická, pasivní, nepřímá – např. demonstranti zablokují silnici, koleje apod., aby nemohl projet nějaký transport
- agrese verbální, aktivní, přímá – hádka, křičení, „vynadání“
- agrese verbální, aktivní, nepřímá – pomluvy, klepy
- agrese verbální, pasivní, přímá – omítání odpovědi či komunikace
- agrese verbální, pasivní, nepřímá – nezastat se toho, kdo je neprávem kritizován

Podobně jako v jiných oblastech psychologie byla vytvořena řada typologií (Kretschmer, Jung, Hypokratos apod), vytvořili psychologové i typologii násilníka.

Typ emocionálně – reaktivní – k tomuto typu je řazena většina násilníků. Jeho typickými vlastnostmi jsou prchlivost, výbušnost, vznětlivost. Přejít k impulzivní reakci nastává již při relativně slabém podnětu. Agrese vznikne jako důsledek vyprovokování, nejde tedy o agresi jako prostředek k dosažení cíle. Tento typ násilníka

často nesprávně chápe a vykládá si chování oběti z čehož vyplývá, že ublížit jí nebylo jeho primárním záměrem.

Typ instrumentální – agresi uplatňuje tehdy, když je přesvědčen, že se mu vyplatí, že povede k dosažení cíle. Jde v podstatě o vědomé uspokojení potřeby nebo potřeb.

Na tomto místě je třeba upozornit, že v některých případech se oba výše zmíněné druhy agrese mohou prolínat. Např. oběť loupežného přepadení (cíl je získat např. její peníze nebo šperky, tedy agrese instrumentální) klade útočnickovi silný odpor, toho „popadne vztek“ nebo tzv. „ztratí hlavu“ např. ze strachu z toho, že jej oběť poznala nebo by jej mohla identifikovat.

Násilník nadměrně kontrolující své agresivní impulsy je označován za nebezpečnějšího než násilník se slabou kontrolou. Český psycholog Ivo Čermák je charakterizuje jako osoby, které jsou úkorně a intenzivně puzeny k agresi, ale potlačují jakékoliv projevy agrese. Jsou to jedinci, kteří dlouho trpí tím, že skrývají svoji zášť či vztek vůči jiným za velmi silnou a křehkou kontrolou. V určitých případech a za určitých okolností vybuchují, páchají často jediný brutální a hrůzný čin, agrese je nečekaná. Přitom okolí má s pachatelem zkušenost jako s člověkem milým, společenským, slušným a zdvořilým. Útok tohoto agresora bývá nenadálý a překvapivý, oběť je ohromena jak faktem, tak intenzitou útoku. Pachatel se posléze vrací do obvyklého chování a sám sobě se diví „jak jen to mohl udělat“.

Lidé mající potěšení z krutosti. Jde o jedince fascinované brutalitou a ubližováním druhým. Lze mít za to, že tito lidé mají potřebu vidět a slyšet trpícího. Je třeba upozornit, že nemusí nutně jít o psychopaty nebo sadisty.

Nebezpečí agresivního chování pod vlivem drogy

V popředí obliby drog vězněné kriminální subkultury jsou psychostimulující léčiva. Lze mít oprávněně za to, že průnik drog do věznic bude i nadále omezený, a proto abúzus léčiv jako substituce za drogy zneužívané „venku“ zůstane v kriminální subkultuře standardním jevem. Domněnka, že lékové závislosti v populaci klesají (přitom jsou

nahrazovány mnohem nebezpečnějšími a útočnějšími drogami), by se ve vězení mohla krutě vymstít.

Abúzus léčiv s psychostimulujícími účinky zvyšuje aktivitu vězňů i agresivitu některých z nich. Lze předpokládat , že droga u osobnosti predisponované k agresivnímu chování (a to z jakéhokoliv důvodu) se stává činitelem, který spouští agresivní chování v dané situaci a to tím, že potlačuje nebo zcela odstraňuje zábrany. Agresivita může být kompenzací vnitřní tenze individua vyvolané i abstinenčním syndromem.

Viktimologické důsledky výše naznačených aspektů jsou např:

- nebezpečí předávkování
- agresivní chování proti personálu nebo spoluvězňům
- autoagresivní chování
- zcela pominout nelze ani možný podíl na hromadných nekázních a vzpourách

3. Základní typy zátěžových situací

Jednotlivé zátěžové situace mohou mít pro vznik a rozvoj psychických poruch různý význam. Z toho důvodu lze definovat tyto základní druhy zátěží.

3.1 Frustrace

Jako frustrující označujeme situaci, kdy je člověku znemožněno uspokojit nějakou subjektivně důležitou potřebu, ačkoli si myslel, že uspokojena bude. Frustrace je neočekávaná ztráta naděje na uspokojení. Taková situace vyvolává prožitek zklamání a stimuluje reakce zaměřené na vyrovnání nepříznivé bilance. Pozitivní očekávání při jejím vzniku hraje určitou roli. Pokud člověk nic dobrého nečeká, nebývá zklamán. Omezení očekávání je jednou z obranných reakcí. Frustrace bývá překonávána prostým odložením uspokojení či posílením vytrvalosti při řešení vzniklého problému, event. změnou motivu.

Frustrace je relativně častá varianta zátěže, která nemusí vyvolávat nepřiměřené reakce a může být do určité míry žádoucí zkušeností, protože nutí člověka hledat jiná řešení a napomáhá tak rozvoji jeho schopností.

M.Nakonečný (1996) upozorňuje na rozdíl mezi vnějšími a vnitřními zdroji frustrace. Člověk může být frustrován jak vnějšími vlivy (například reakcemi blízkých lidí, neočekávanými překážkami, ale i chyběním zdroje potenciačního uspokojení), tak vlastními zábrany, nedosažitelnými aspiracemi, nízkým sebehodnocením apod.

Vnitřní napětí mezi vězni

Napětí ve věznici vytváří i frustrace běžných potřeb. Příčinou nejčastějších výhrad vězňů je kvalita stravy a také kvalita lékařské péče.

Ve věznici, kde výběr jídel je omezen zpravidla na jedno jídlo (s výjimkou lékařem předepsaných diet) a stravu dostává několik stovek lidí, je zcela přirozené, že každé jídlo nemůže vyhovovat každému. Týká se to jak druhu jídla, tak jeho ochucení.

Lékařská péče v českých věznicích je na vysoké úrovni. Každému vězni se dostane lékařského ošetření, kdykoli o to požádá, v mimopracovní době je dokonce do věznice

přivolána i lékařská pohotovost. Vězeňská služba provádí ročně tisíce eskort s vězni k odborným vyšetřením v civilních zdravotnických zařízeních. Přesto může vězeň považovat ošetření za nedostatečné a to spíše ze subjektivních než objektivních důvodů. Úroveň lékařské péče a osobnost ošetřujícího lékaře tady hraje nemalou roli. Oblíbenějším se stává pochopitelně ten lékař, který bez větších problémů ordinuje vězňům léky (ve slangu „klepky“), které je možno zneužít jako psychotropní látky, než ten, který s nimi šetří a pečlivě rozlišuje vězně skutečně nemocného od simulanta nebo toxikomana („klepkaře“).

Významnou roli ve věznicích hraje především dodržování zásad bezpečnosti, kontrola a dodržování zákonnosti.

Přehnaný důraz na bezpečnost spojený s příkrostití jednání personálu věznice může vést k růstu napětí ve věznici. Proto je nutné dbát zvláště na to, aby byl pečlivě vyvážen poměr mezi dodržováním zásad bezpečnosti a vytvářením napětí mezi personálem a vězni. Je nutné počítat i se zvláštním hodnotovým a normativním systémem vězňů, kteří mají často zcela jiný názor, než má společnost, na to, co je spravedlivé.

(Vězňové se zvláště neradi podřizují osobním prohlídkám, což je z lidského hlediska jistě pochopitelné. Argument, že pokud by nepřenášeli na cely nedovolené, často i útočné předměty, pak by se tyto preventivní bezpečnostní prohlídky nemusely dělat, přijmou jen výjimečně. Stejně tak odmítají argument, že ani příslušníkům vězeňské služby nedělá realizace tělesných prohlídek u vězně prázdnou radost a z rozhovorů s dozorcí je patrné, že tato činnost patří rozhodně, podobně jako prohlídky cel, k těm, které téměř všichni označují jako velice nepříjemné).

Většina aspektů, tvořících vnitřní napětí ve věznici, je dána objektivními skutečnostmi, které přináší samotná podstata vězení. Jsou to především:

- výrazná proorganizovanost vnitřního života
- ztráta soukromí pro vězně
- nutnost pobytu na malém prostoru
- nemožnost svobodného nakládání s volným časem, odpočinkem apod.
- osobní prohlídky a prohlídky cel
- pocit soustavného dozoru

Obranné frustrační mechanismy

Místo chování a jednání zaměřeného k cíli a řešení vzniklých konfliktů může nastoupit defenzivní chování snažící se o ochranu vlastního sebevědomí a odvrácení hrozeb vůči sebeúctě.

Projevují se: 1. vystupováním proti lidem
2. izolováním se od lidí

Jsou to například – agrese, projekce, somatizace, regrese.

Úkolem obranných mechanismů je vytvoření sebeklamu, odstranění úzkosti z neúspěchu, selhání a ze sklonnů, které se neslučují s osobní morálkou.

Obranné frustrační mechanismy:

1. **vytěsnění** – týká se situací, v nichž měl člověk pocit méněcennosti, úzkosti, viny, studu, v nichž selhal nebo zažil něco nepříjemného a znamená vytlačení těchto pocitů do nevědomí – psychoanalýza
2. **potlačení** – týká se idejí, které odstraňujeme z myšlení, mluvení a z činnosti vůbec, protože jsou v rozporu s osobní morálkou a vyvolávají v nás úzkost
3. **projekce** – je proces, v němž člověk, aby se uchránil úzkosti, připisuje svému sociálnímu okolí nebo jiným jedincům vlastní potlačované sklony a pocity
4. **agrese** – proti předmětu či organismu, který není zodpovědný za neúspěch
5. **racionalizace** – rozumové zdůvodnění a ospravedlnění určitého chování, které by jinak bylo nepřipustné, tabuizované
6. **kompenzace** – vyrovnání, náhrada, způsob, jak se člověk aktivně vyrovná s životními nezdary, jak řeší konflikty a reaguje na frustraci a to změnou cíle nebo cesty k němu
7. **negativismus** – stav vzdoru vůči všemu
8. **fantazie** – únik z reality
9. **regrese** – sestup na vývojově nižší stupeň psychické činnosti v situacích zvláště těžké frustrace, jakýsi návrat do dětství, plačtivost, hledání ochrany u rodičů

3.2 Konflikt

Intrapsychický konflikt je považován za specifickou variantu frustrace. Patří mezi běžné potíže, s nimiž se každý člověk opakovaně setkává. Subjektivně významným, event. patogenním činitelem se stává teprve tehdy, jestliže je skutečně závažný, trvá příliš dlouho, zahrnuje osobně důležitou oblast a pokud ho člověk není schopen řešit. Z psychopatologického hlediska mohou být významné vnitřní konflikty. Ty se odehrávají (pokud nebyly vytěsněny) ve vědomí jedince a znamenají střetnutí dvou navzájem neslučitelných, přibližně stejně silných tendencí. Intenzita konfliktu závisí na subjektivním, emočním i racionálním hodnocení těchto dvou motivů. Intrapsychickým konfliktem je např. protichůdný tlak vědomí povinnosti a tendence k aktuálnímu uspokojení.

S.Freud hovoří o konfliktu principu slasti a principu reality, tj. požadavků prostředí, sociálních tlaků. Příkladem může být konflikt sexuální touhy po určitém člověku a společenské normy, která takový vztah z nějakého důvodu nepřipouští. Podle E.H.Eriksona je pro každé vývojové období typický určitý druh konfliktu.

Jestliže nějaký závažnější vnitřní konflikt přetrvává, může působit jako patogenní činitel. Člověk se mu sice obvykle nějak brání, ale obranné mechanismy mohou v případě větší zátěže selhávat. Taková obrana je podle S.Freuda důležitou funkcí ega. Mnohdy funguje pouze tak, že ohrožující a nezvládnuté konflikty vytěsní do nevědomí. Vytěsněním problému se člověk sice zbavuje akutní úzkosti a napětí, ale i v této rovině může narušovat psychickou rovnováhu. Vnitřní konflikty a způsob jejich zpracování se mohou stát zdrojem psychických potíží.

Chování člověka směřuje ke společenskému přizpůsobení, k sociální adaptaci. Jestliže je chování člověka v souladu s požadavky společenského prostředí a vnitřní tendencí člověka, je bezkonfliktní.

Jestliže mezi požadavky společenského prostředí a vnitřní tendencí člověka dojde k rozporu, vznikne konfliktní situace.

Druhy konfliktů:

- vnější – vnější prostředí klade protikladné požadavky na chování

- vnějšně vnitřní – střetnutí mezi vnějšími požadavky na chování člověka a jeho vlastními vnitřními tendencemi chovat se jinak
- vnitřní – v člověku samém vzniknou protikladné tendence k určitému jednání

Zdroje konfliktů:

- ve vnějším prostředí: objektivní překážky, vlastnosti lidí, přemrštěné požadavky
- ve vnitřním prostředí: překážky v sobě samém
 - tělesné vlastnosti
 - momentální stav
 - vědomosti
 - dovednosti
 - návyky

Vnitřní situace ve věznicích

Na vnitřní situaci ve věznicích působí mnoho aspektů. Hlavním úkolem VS z hlediska snížení pravděpodobnosti vzniku vzpour je věnovat pozornost vnitřní bezpečnosti, kontrole a spravedlnosti, přičemž je nutné dbát na vyváženost všech tří složek.

Důležitou roli hraje zejména **kapacitní přetížení** vazebních věznic i věznic. To způsobuje nejen malý životní prostor pro vězně, ale i pochopitelné **narůstání počtů konfliktů** mezi nimi. Personál působící ve věznicích nemá vždy možnost důsledně diferencovat vězně a často spolu musejí žít lidé, kteří se svými vlastnostmi, charakterem a dalšími aspekty osobnosti spolu prostě nesnesou. Svoji roli hraje samozřejmě i „ponorková nemoc“ a některé další aspekty, jako homosexuální vztahy, tzv. „kolchozy“ apod. Problematikou, která je mnohdy velmi podceňována, je narůstající počet cizinců vězněných v ČR a tím i nárůst možných národnostních a rasových konfliktů.

3.3 Stres

Pojem *stres* (angl. napětí, zátěž) poprvé pro označení charakteristických fyziologických projevů, jimiž organismus reaguje na různé druhy zátěže, použil kanadský endokrinolog H.Selye. Stres je podle klasika Selyeho „*sumou všech adaptačních reakcí*“

biologického systému, které byly spuštěny nespecifickou noxou“ (Schettler et al.,1993,s.610). Termín stres má v současnosti mnohem širší použití, označuje se jím např. i zátěžová situace nebo stav individua (Nakonečný 1996). Z psychologického hlediska lze chápat stres jako stav nadměrného zatížení či ohrožení. Psychologické pojetí stresu je tedy širší než pojetí biomedicínské.

Stres je stav napětí a zvláště silného napětí. Většinou ho chápeme jako úzkost nebo tíseň. Naprosto nejběžnější je představa, že stres je síla, která způsobuje tělesné vyčerpání a utrpení. Stres je spojením fyziologických a psychologických reakcí organismu, který je vystaven zvýšeným nárokům.

Stres má dvě základní složky:

- stresové faktory (činitele), tedy momentální okolnosti, jež způsobují stres
- reakci na stres, tedy „odpověď“ člověka na stresové faktory.

V reakci na stres nacházíme individuální rozdíly. Pro někoho může být zkouška, dopravní zácpa nebo neshoda s přítelem či členem rodiny vyčerpávajícím zážitkem, který velice negativně působí na jeho nervový systém, zatímco jiného člověka tytéž situace téměř nevyvedou z klidu.

Způsob, jímž se člověk vyrovnává se stresem, ovlivňují psychologické i fyziologické faktory. Kromě toho je ovšem důležité, jaký postoj člověk zaujme vůči stresové události a jak ji hodnotí. Zvládnání stresu do značné míry závisí na naší vlastní interpretaci určité události.

Fáze stresu

Stres se neplíží nepozorovaně, nezaútočí v nějakém nepředvídatelném okamžiku. Člověk je totiž obdařen schopností rozpoznat řadu signálů, které naznačují blížící se nebezpečí. Od okamžiku svého vzniku k nejkritičtějšímu okamžiku probíhá stres ve třech fázích:

Varovná fáze

Tuto fázi tvoří jasné varování, že je přítomen stresový faktor. Nejdříve se objeví tělesná reakce, které jsou pro člověka nejen varováním, ale také výzvou k obezřetnosti.

Varovná fáze může být vyvolána:

- jednotlivými podněty, to znamená, že je přítomen vždy jen jeden zdroj stresu
- celou skupinu podnětů, v tomto případě jde o řadu okolností, které ve svém souhrnu vyvolají stres. (např. odsouzený řeší rodinné problémy, problémy se spoluvězni atd.)

Fáze odolávání

Překročí – li stres počáteční varovnou fázi, dostává se jedinec do fáze odolávání. Mohou se dostavit frustrující pocity, postižený ztrácí příliš mnoho energie a snižuje se jeho produktivita.

Fáze vyčerpání

Projevuje se únavou, stavy úzkosti a deprese. Únava nemá nic společného s fyzickou únavou z práce, kterou odstraníme dobrým spánkem v noci, většinou ji provází nervozita, podrážděnost, napětí a zlost. Stresovaný jedinec začíná pociťovat úzkost a depresi, trpí nespavostí, obírá se pesimistickými myšlenkami a jeho negativní pocity se stále více prohlubují. Únik z této fáze stresu vyžaduje velké úsilí. Většinou je potřebná pomoc z vnějšku – od rodiny, lékaře, psychiatra nebo psychologa.

Příčiny stresu

Stres má dva zdroje, vnější a vnitřní. Všichni jsme nuceni čelit různým stresujícím situacím. Patří mezi ně např. zemětřesení, vichřice, povodně, války, dopravní nehody, pokus o vraždu, přepadení, znásilnění. Mezi příčiny stresu řadíme i zaměstnání. Jedná se např. o práci pilota, lékaře, učitele, ale i pracovníka ve věznicí. Dalším faktorem vyvolávajícím stres může být nadměrný hluk (způsobuje únavu, podrážděnost, nespavost, bolesti hlavy) a také nedostatek životního prostoru (týká se i odsouzených nebo

obviněných ve věznicí). Pokaždé, když se musíme rozhodovat mezi dvěma nebo více možnostmi, vzniká stres. Stres je vyvolán tím, že už samotná volba mezi více možnostmi je nesnadná. Většinou lidí působí největší stres rodina, přátelé a spolupracovníci. Stresové faktory na nás působí v průběhu celého života, od narození až po stáří. Každé životní období s sebou přináší jiné stresové faktory.

3.4 Deprivace

Deprivace je stav, kdy některá z objektivně významných potřeb, biologických i psychických, není uspokojována v dostatečné míře, přiměřeným způsobem a po dostatečně dlouhou dobu. Deprivační zkušenost patří k nejzávažnějším zátěžovým vlivům; může nepříznivě ovlivnit psychiku jedince, resp. jeho vývoj vůbec. Patogenní význam deprivace je závislý na období, kdy k ní došlo. Ve vztahu k různým základním psychickým potřebám lze mluvit o období zvýšené citlivosti k určitému typu deprivace. (Například v raném věku je člověk citlivější k citové deprivaci než v pozdějším období). Dlouhotrvající deprivace může vést k **narušení psychického vývoje**, k **nerovnoměrnému rozvoji** některých složek osobnosti či ke vzniku specifických psychických odchylek.

- **Deprivace biologických potřeb** (nedostatek jídla, spánku apod.) ohrožuje přímo tělesné i duševní zdraví jedince a při dlouhodobějším trvání vede k závažnému poškození až smrti postiženého.
- Člověk může strádat v oblasti **stimulace**, to znamená, že mu chybí žádoucí množství a variabilita smyslových podnětů. Takovým typem deprivace trpí např. lidé se smyslovým postižením, zrakovým či sluchovým (**senzorická deprivace**).
- Výchovné a výukové zanedbávání představuje variantu deprivace v oblasti potřeby **učení (kognitivní deprivace)**. Jedinec, který je zanedbávání vystaven, se pak nemůže rozvíjet požadovaným způsobem, protože nemá potřebnou příležitost k učení. Může se pak okolí jevit jako mentálně postižený, ačkoli mu chybí pouze potřebná zkušenost.

- Při omezení přiměřených mezilidských kontaktů mluvíme o **sociální deprivaci**, jež může postihovat např. děti nebo dospělé dlouhodobě upoutané na lůžko v důsledku choroby či postižení.
- Závažnou formou je **citová deprivace**, kdy dítěti chybí stabilní a spolehlivý vztah s matkou (resp.náhradní mateřskou osobou). Citové strádání v dětství může podstatným způsobem ovlivnit celkový vývoj osobnosti takového jedince a jeho chování k lidem v dospělosti.

4. Psychologické problémy spojené s delikventním chováním

Delikventním chováním rozumíme porušování daných norem určitého státu. Již nejde jen o pouhé přestupky proti nepsaným pravidlům společenského chování a soužití, ale jde o závažnější činy, které jsou definovaným způsobem sankcionovány.

Pro většinu delikventů je typické, že dovedou o svém cíli a jeho dosažitelnosti logicky uvažovat, ale nejsou schopni si připustit, jaké může mít následky. Zpětná vazba pro ně nemívá potřebnou informační hodnotu, nedovedou se poučit ze zkušenosti (např. s opakovaným uvězněním v důsledku stále stejných trestných činů). V případě recidivistů může hrát svou roli i lhostejnost k následkům, která je výrazem přijetí určitého způsobu životního stylu, do něhož patří i pobyt ve vězení. Nebývají už schopni řešit svůj život jiným způsobem.

Pokusy vysvětlit kriminální chování ukázaly, že neexistuje jednotný osobnostní model. Všechny vlastnosti, které zvyšují riziko delikventního chování, mohou být stejně tak i předpokladem společenského úspěchu.

Typickými znaky motivace a způsobu uspokojování potřeb delikventních jedinců jsou nezdrženlivost a egocentrismus.

4.1 Člověk obviněný z trestného činu

Do situace, kdy je člověk obviněn z trestného činu, se dostávají různí lidé. Literatura uvádí několik základních typů:

- Pachatel, který se dopustil trestného činu poprvé. Jeho čin se již neopakuje. Takovýto čin má pouze epizodickou povahu. Osobnost tohoto člověka nebývá narušena a za svůj čin se cítí být vinen.
- Člověk, jehož trestná činnost je důsledkem nějaké **psychické poruchy**, mentální retardace nebo duševní nemoci. V této kategorii se objevují např. duševně nemocní, trestně nezodpovědní jedinci. Neumí odlišit přijatelné a nepřijatelné chování, nejsou schopni přiměřeně se orientovat v situaci. Často

nechápu význam právních či sociálních norem chování a mnohdy ani nedovedou své chování ovládat potřebným způsobem.

- **Nedostatečně socializovaný** jedinec, který se neřídí platnými a stanovenými normami a nedovede své chování ovládat (i když jeho inteligence je v normě a netrpí žádnou duševní poruchou). Tito lidé mívají disociální poruchu osobnosti nebo jsou to osobnosti emočně nestabilní.
- Typ **deviantně socializovaný**. Respektuje a řídí se podle jiných norem než těch, které jsou dané a platné v majoritní společnosti a jsou chráněny právními předpisy. Do této kategorie patří především příslušníci jiného etnika, určitých sociálních skupin (sekt, mafií apod.). Jde o delikventní chování, které je podmíněno sociokulturními vlivy.

Jakmile se člověk dostane do role obviněného, většinou se změní jeho chování, prožívání, uvažování i jednání. Pro podstatnou většinu lidí je obvinění značnou psychickou zátěží. Objevuje se zde především pocit úzkosti, nejistoty, strachu a obavy z budoucnosti. Charakteristický je pocit ohrožení, jedinec totiž stále čeká na výsledek a rozhodnutí soudu. Oživení obranných reakcí je logickým důsledkem této zátěžové situace. Charakter těchto reakcí je přímo závislý na osobnosti obviněného jedince, na jeho životních zkušenostech a jeho aktuálním duševním i tělesném stavu. Člověk si vůbec nemusí uvědomovat, že jeho reakce jsou takto ovlivněny, a myslí si např., že jeho výpověď je ve shodě s realitou, tj. „ pravdivá “. Na druhé straně se pochopitelně objevují i jednoznačně účelové, vědomé obrany např. lhaní a zapírání.

4.2 Psychologické účinky vyšetřovací vazby

Podmínky vyšetřovací vazby představují ještě závažnější zátěžovou situaci, než je obvinění. Stresová situace zahrnuje strádání v oblasti uspokojování sociálních, psychických i tělesných potřeb.

Potřeba bezpečí a citové jistoty je uspokojována nanejvýš symbolicky spoléháním se na zázemí, které zůstalo mimo věznici. Pocity vztažené k domovu mohou oscilovat mezi

strachem z opuštění, podezíravostí, a idealizací domova. Nejistota bývá značně zevšeobecnovaná, člověk ještě nebyl odsouzen a neví, co s ním dále bude. Pocit ohrožení a napětí je silnější u těch lidí, kteří se ocitli ve vězení poprvé.

Potřeba seberealizace, ani ta nemůže být za těchto podmínek přijatelným, resp. běžným způsobem uspokojována. V případě zkušených recidivistů ji může nahradit pocit moci a nadvlády nad spoluvězni. Seberealizace má v tomto případě podobu dokazování vlastní síly. Většina obviněných nemá pro jiný způsob seberealizace téměř žádné možnosti. Dominantní pocit, který se v této situaci objevuje, je nuda. Člověk, který se této situace dostává poprvé, může mít pocit, že ztrácí svoji identitu, postavení nebo profesní roli.

Potřeba stimulace je v tomto zařízení mnohem méně uspokojována. Prostředí je stereotypní, navíc zde velmi nepříznivě působí výrazné omezení běžných sociálních kontaktů. Zejména jedinec, který se v takovémto prostředí ocitá poprvé, se na ně musí adaptovat a naučit se v něm orientovat, což znamená pro nezkušeného jedince silnou zátěž. Negativní zkušeností se stává i případná šikana a agresivní chování ze strany spoluvězňů. Takové zážitky narušují sebevědomí a ohrožují jistotu lidské důstojnosti.

Reakce na zátěž výkonu vazby bývají různé, kolísají mezi tendencí k agresi a různými únikovými projevy.

- **Únik** ze zátěžové situace bývá většinou jen symbolický. Může jít o tendenci ke stažení se do sebe, k úniku do fantazie, ale i k úniku do nemoci.
- **Agrese** může být zaměřena na sebe, nebo na své okolí. Autoagrese může mít za cíl vydírání personálu věznice.

Adaptační mechanismy mohou selhávat a potom dochází ke vzniku **reaktivních psychických poruch neurotického charakteru**. Uvěznění, respektive vzetí do vazby, může fungovat jako silný stres a jako jeho reakce se rozvine posttraumatický stresový syndrom. Tyto neurotické potíže se projevují somaticky (bolesti hlavy, nespavost, zvýšená únava a bolesti) i psychicky (nutkavé chování, různé fobie, neschopnost koncentrace pozornosti apod.).

Psychické a sociální důsledky výkonu vazby:

Podle zákona o výkonu vazby dělíme vazbu na dvě možné formy:

1. pevná vazba – tj. vazba prováděná tradičním výkonem
2. volná vazba – tj. vazba prováděná za mírného režimu

Z psychologického hlediska představuje pevná vazba velice závažnou zátěžovou situaci pro obviněné, kteří se v této situaci nacházejí poprvé. Pro ně je to situace nová, neznámá. Jinak prožívá tuto situaci recidivista, pro něhož již situace známá je.

Prožívání psychické zátěže tedy závisí na předešlé zkušenosti. Současně však záleží na psychické vybavenosti a připravenosti obviněného zvládat zátěžové situace a na jeho odolnosti. Rovněž má vliv sociální situace obviněného před vzetím do vazby (rodinné vztahy, pracovní popřípadě finanční problémy). Obviněný reaguje na vazbu v závislosti aktuální sociální situace, jako je vzdálenost od místa bydliště, kvalita styku s rodinou, s advokátem, fáze vyšetřování či soudního projednávání, zdravotní stav, životní návyky (především vliv závislostí).

Přestože každý obviněný prožívá reakce na zátěžovou situaci vazby individuálně, reagují všichni tzv. frustrací potřeb.

Frustrace potřeb ovlivňuje jejich chování a mobilizuje obrané mechanismy, které mohou ovlivnit kvalitu vyšetřování (čím delší vazba, tím rozvinutější mechanismus racionalizace).

Typy nejčastějších reakcí obviněných ve výkonu vazby:

1. reakce trestající navenek

- namířena proti vězeňskému personálu
 - **formou fyzickou** (přímý útok)
 - **formou verbální** (kverulance, neustálé stížnosti)
- namířena proti dalším obviněným formou šikany ze strany fyzicky zdatnějšího, dominantního. Šikana bývá prováděna i z nudy, bojem o vedoucí postavení ve skupině, popř. dokázáním si vlastní síly a nadvlády nad druhými. Šikany se dopouštějí osobnosti s psychopatickými rysy výrazně egocentrické nebo citově anetické (necitlivé).

2. reakce trestající dovnitř

- sebeobviňování, sebepoškozování, hladovky, pokus o sebevraždu jako reakce na stavy úzkosti, nejistoty, beznaděje, bezradnosti, nahromadění vnitřního napětí (pořezání hlavně u recidivistů slouží jako prostředek k redukci nadměrného vnitřního napětí). Autoagresivní projevy mohou mít demonstrativní povahu a mohou být pokusy o vydírání vězeňského personálu (hlavně u recidivistů).

3. reakce netrestající vůbec - úniky

- **únik přímý, fyzický** – může se realizovat pokusy o útěk nebo úplným přiznáním, někdy i toho, co obviněný nespáchal
- **únik nepřímý,psychický** – projevuje se do sebe staženým chováním, sebeizolací, únikem do fantazie, únikem k droze, únikem do psychických i somatických nemocí, časté dekompenzace psychického stavu u psychopatických osob do hraničního psychotického stavu, do vazební psychózy.

Mobilizace obranných frustračních mechanismů se pak dále projevuje vyvoláním racionalizace, projekce a jiných. Obviněný úměrně délce vazby své činy omlouvá, přikrašluje motiv svého činu, hledá sám před sebou i před ostatní společností vhodnou omluvu svého činu. Zároveň přisuzuje chyby ostatním, svaluje na ně vinu a svou odstupem času popírá. ***S délkou pobytu ve vazbě klesá věrohodnost výpovědi obviněného!!***

Frustrace v obviněném zpravidla vyvolává pocity nelibosti, úzkosti a nejistoty. Jeho chování není motivováno a vykazuje všechny znaky chování frustrovaného:

- cílem je frustrace sama, je stereotypní, rigidní, neproměnlivé, neadaptivní
- není regulovatelné, je nepřízpůsobivé i na povzbuzení
- je nekonstruktivní, často i destruktivní
- vlivem citových vztahů a stavů je maladaptivní
- regrese či zhoršení až blokování procesu učení
- úbytek energie vedoucí k rezignaci

Proti zhoršování psychického stavu obviněných ve výkonu trestu vhodně působí tyto faktory:

- a) transparentní proces vyšetřování
- b) co největší a co nejefektivnější kontakty obviněného s obhájcem
- c) realizace volné vazby či vazby se zmírněným režimem v největším počtu odůvodněných případů a tím odstranění nadbytečné sociální izolace a senzorické deprivace
- d) zřizování krizových oddělení pro obviněné
- e) zřizování probačních pracovníků.

4.3 Psychologické aspekty výkonu trestu odnětí svobody

Podle právních norem je trest projevem odmítnutí určitého chování, ale fakticky se svými psychosociálními důsledky projevuje jako zavržení člověka, který se takto choval, a jeho vyloučení ze společnosti. Jedinec, který byl takto potrestán, získává roli kriminálního, která představuje závažné sociální stigma.

V souvislosti s pobytem ve vězení ztrácí trestaný:

- zaměstnání, a tím i svou profesní roli;
- často dochází k rozpadu manželství, resp. ho odmítne rodina, ztrácí i další sociální vztahy, tzn. po výkonu trestu odnětí svobody nebude mít potřebné zázemí, často ani bydliště;
- ztrácí své dovednosti, vědomosti a návyky.

Všechny tyto následky, které byly uvedeny, mohou změnit život člověka velmi zásadním způsobem i po ukončení výkonu trestu. Změnit jej mohou tak zásadním způsobem, že už nebude schopen začít znovu sám a bez podpory žít normálním způsobem. Na druhé straně je třeba vzít v úvahu, že mnozí trestaní, zejména recidivisté, žádoucí návyky a dovednosti neměli nikdy a na svobodě se chovají neúnosným způsobem a to jak v rodině tak i v zaměstnání.

Výkon trestu odnětí svobody plní dvojí účel:

- 1. Odstrašení delikventů** od další kriminální činnosti. Obecně je však známo, že tohoto cíle se dosahuje mnohem hůře. U lidí, kteří jsou dostatečně socializovaní, stačí pouhá hrozba sankcí, spojená s předvídanými pocity hanby a viny. Běžné tresty jsou však u recidivistů zcela neúčinné, neboť jsou již na takovýto způsob života plně adaptováni. U lidí, kteří se provinili poprvé, může za určitých okolností výkon trestu odnětí svobody splnit svůj účel.
- 2. Ochrana společnosti** před omezováním práv všech občanů kriminálním chováním jedinců, resp. skupin.

Adaptace na život ve vězení se označuje pojmem prizonizace. Má dvě důležité složky: (Harbort, 1967, in Netík a Netíková, 1994; Čírtková a Červinka, 1994).

- 1. Institucionalizace** označuje skutečnost, že se člověk adaptuje na vysoce organizovaný způsob života ve vězení spojený se ztrátou samostatnosti a iniciativy. Z toho vyplývá změna jeho postojů, vzorců chování i obranných mechanismů. Adaptace vede ke ztrátě aktivity, až k apatii, ke zúžení zájmových aktivit, k úpadku většiny schopností. Osobnost dlouhodobě nebo opakovaně trestaného v mnoha složkách degraduje. Jedinec se odnaučí rozhodovat a bude i po propuštění z výkonu trestu závislý na rozhodování jiných nebo na náhodných impulzech. Ztratí schopnost plánovat a volit realistické alternativy své budoucnosti.
- 2. Ideologizace** znamená přijetí norem a pravidel vězeňského prostředí. Mnohdy nejde jen o formální přizpůsobení, ale o přijetí jiného hodnotového systému, o ztotožnění s minoritní skupinou. Vymezení hranic vlastní skupiny je zde jednoduché, mezi vězni a vězeňským personálem je jednoznačná hranice. Akceptace skupinové identity je pro vězně podporou, a proto ji přijímá, pokud nemá zvlášť fungující zázemí nebo silné vnitřní přesvědčení. Adaptace na nové prostředí se projevuje i přijetím specifického žargonu, který je jedním ze znaků potvrzujících rozdíly uvedených skupin.

Pobyt člověka ve vězení znamená nejen ztrátu svobody, ale vyplývá z toho strádání v mnoha oblastech v uspokojování lidských práv a dalších potřeb. Vězení je sociálním prostředím, které se značně odlišuje od prostředí běžného každodenního života. Vězeň se stává pasivním objektem působení vězeňského systému, může se jen minimálně samostatně rozhodovat. Na určitou dobu ztrácí většinu svých rolí, které měl na svobodě, pokud je vůbec kdy měl. Jeho dominantní rolí, která je mu vnucena, je role trestaného, vyloučeného ze společnosti.

Trest odnětí svobody mění chování, prožívání i uvažování vězně. Vězeňské prostředí má své vlastní normy a pravidla chování více či méně odlišné od obecně platných norem. Ve vězení jsou užitečné jiné vzorce chování. Způsoby chování získané na svobodě vyhasínají – nejsou zde potřebné, někdy jsou dokonce nežádoucí a spoluvězni sankcionované. Adaptace na vězeňské prostředí zásadním způsobem mění hodnoty, normy i vzorce chování a stává se překážkou návratu trestaného člověka do společnosti.

Čím déle trvá výkon trestu, tím je pravděpodobnější budoucí selhání ve většině sociálně důležitých oblastí (profesní, partnerské, občanské atd.). Dlouhodobé tresty s dobou trvání nad deset let mají jediný účel: izolovat nebezpečného a aktuálně neovlivnitelného pachatele od společnosti.

Psychické a sociální důsledky výkonu trestu odnětí svobody:

Výkon trestu odnětí svobody (dále jen VTOS) je zátěžová situace, která závisí na tom, je-li pokračováním vazby nebo přímým nástupem do VTOS.

Stupeň zátěže a míra schopnosti odsouzeného adaptovat se na vězeňské podmínky závisí na:

- osobnosti odsouzeného (připravenost ke zvládnání náročných životních situací, ne jeho schopnost adaptovat se, ochota poznat svou osobnost a ochota změnit své chování či životní styl)
- podmínkách výkonu trestu (typ vězeňského zařízení, sociální klima oddělení, ve kterém se odsouzený nachází)
- na novosti požadavků a podmínek (zda je pro odsouzeného situace nová, neznámá nebo nastupuje přímo do VTOS).

Pro ty, co nastupují do VTOS z VV (výkon vazby), je tato situace protahovanou zátěžovou situací. Hlavně ti, kdo byli umístěni na pevné vazbě, mohou pociťovat i jistou úlevu, mají-li navíc možnost pracovat.

Odsouzení, kteří nastupují do VTOS přímo, prožívají počáteční „šok ze ztráty svobody“. Lze u nich očekávat i některé reakce, které byly popsány u vazební situace. Negativně působí i nedostatek pracovních příležitostí. Adaptace na podmínky VTOS je významně poznamenána neformální vězeňskou subkulturou, tzv. druhým životem odsouzených. Opět je tento fakt ovlivněn nedostatkem pracovních příležitostí pro odsouzené.

Adaptaci na podmínky VTOS lze podle Čepeláka rozdělit do pěti základních typů:

1. **realistické přizpůsobení** – jedinec sociálně zralý a psychicky odolný vůči zátěži se orientuje na vyhlídku podmíněného propuštění, je motivován k hlubšímu poznání své osobnosti a ke změně chování.
2. **agresivně nepřátelské přizpůsobení** – bývá namířeno jak proti personálu, tak proti spoluvězňům. Ironizování, zesměšňování, zastrašování, fyzické napadání druhých – tedy postoj „proti všem“. Výchovná práce je nesnadná, vyžaduje důkladný rozbor příčin takového chování (většinou spočívá v problémech v hluboké minulosti, až v dětství).
3. **přizpůsobení se nepřiměřenou kompenzací** – odsouzený se vychloubá svou dosavadní trestnou činností i tím, co spáchá, až se dostane na svobodu. Takový jedinec hraje roli „velkého zločince“, ale v podstatě si není jist sám sebou. Reakce spočívá v přehlušení obvyklých reakcí na VTOS (starosti, pocity, porážka...).
4. **přizpůsobení se nepřiměřenou projekcí** – je nejjednodušší způsob zacházení s pocitem viny. Obviňování někoho jiného, vyhýbání se odpovědnosti tvrzením, že za trestný čin může někdo jiný nebo ho někdo jiný způsobil.
5. **přizpůsobení se únikem** – člověk plánuje, jak ve skutečnosti ze situace unikne, únik do denního snění. Adaptace únikem bývá často spojena s požíváním alkoholu nebo drog, může snadno vyústit do vzniku závislosti.

Pokud se s těmito typy přizpůsobení odborně nepracuje, může dojít spíše ke zhoršení psychického stavu odsouzených. Výsledky výzkumů ukazují na výrazný nárůst

psychických změn v souvislosti s opakovaným či dlouhodobým pobytem ve VTOS. Jestliže při vstupu do vězení byly přítomny pouze náznaky, rysy osobnosti, v průběhu pobytu ve vězení se tyto prohloubily a zvýraznily.

Sociální důsledky VTOS:

1. nebezpečí vzájemné demoralizace vězňů samostatných („druhý život“ odsouzených, proces prizonizace)
2. jako donucovací prostředek má negativní vliv na odsouzeného – posiluje otrlost, lhostejnost, podlézavost
3. zpřetrhání sociálních vztahů nejen neužitečných, ale především sociálně užitečných (rozbití rodiny)
4. sociální stigmatizace (nálepka pobytu ve vězení) jako překážka jeho resocializace a zejména reintegrace do společnosti
5. narušení volných vlastností vězňů: sebeovládání, samostatnost, schopnost rozhodovat se, ukázněnost, namísto toho nastupuje výchova k infantilismu, k nesamostatnosti
6. gradace komplexů méněcennosti (zejména u mladistvých)
7. růst zadluženosti
8. homosexuální orientace

Podmínky VTOS považují mnozí psychologové za desocializační nikoli resocializační. Ztráta základní sociální vazby na rodinu vede ve svých důsledcích často k hledání zázemí v homogenních kriminálních partách, což vede k fixaci na „vězeňské známosti“. Vlivem návyku na vězeňské prostředí, vzniká u mnohých nesamostatnost, neschopnost najít a udržet si stálé zaměstnání.

Nepříznivě působí i délka pobytu ve VTOS, protože právě tato skutečnost má podstatný vliv na ztrátu rodinného prostředí.

4.4 Postpenitenciární problémy

V době výkonu trestu by měl být odsouzený připravován na život na svobodě, učit se sociálně přijatelným způsobům chování, sebeovládání, vytváření vhodných strategií apod.

Takto činit lze samozřejmě především tam, kde má uvězněný perspektivu propuštění. Prostředí věznice je zcela odlišné od běžného prostředí, mnohé dovednosti a návyky zde člověk ztratí, a tak je potřeba i po propuštění pokračovat v podpoře a vedení, např. poradenskou činností a pomocí v krizi. Čím déle byl člověk uvězněn, tím větší **zátěž** pro něho představuje propuštění na svobodu. Propuštěný může prožívat tzv. „ krizi ze svobody “, která je jakýmsi traumatem z náhlé změny prostředí.

- Člověk, který je propuštěn z výkonu trestu, často **nemá sociální zázemí**, nemá kam jít, nikdo na něj nečeká, nikam nepatří. Ti, jejichž sociální zázemí se zachovalo, mají určitě lepší perspektivu. Riziko recidivy kriminálního chování se zvyšuje kontaktem s bývalými spoluvězni, ale často neexistuje nikdo jiný, kdo by tyto lidi akceptoval. Velké procento recidivistů nemá po propuštění domov ani žádnou jinou sociální vazbu. To znamená, že jim opět zbyli jen ti, kteří mají podobnou zkušenost a z toho vyplývající návyky.
- **Chybí motivace k práci a finanční prostředky**. Velkou zátěží je malá nabídka možného zaměstnání, nezájem společnosti přijmout do pracovního poměru člověka, který se vrací „ z kriminálu “. Lidé propuštění z výkonu trestu nebývají schopni zvládnout zátěž stereotypu a námahy, které pracovní poměr přináší. Větší šanci mají ti propuštění, kteří nebyli tak dlouho ve vězení a mají dosud zachované pracovní návyky.

V posledních desetiletích je přikládán práci odsouzených značný výchovný a především resocializační význam. S pravidelnou prací, respektive pracovním režimem se setká nemalý počet vězňů poprvé mnohdy až ve vězení. Práce vede obecně k rozvíjení pozitivních rysů osobnosti. Ovlivňuje pozitivním způsobem sebehodnocení, sebevědomí a sebeúctu, citové prožívání a emoční stabilitu. Tvořící člověk zjišťuje skutečnou cenu věcí a peněz, dochází ke zkvalitnění jeho hodnotového vědomí. Získává nezkreslený reálný náhled na okolní svět. Vytváří si návyky pracovního režimu, bez něhož není schopen si práci udržet. Práce přispívá i k rozvoji psychomotorické koordinovanosti, rozvoji manuálních dovedností i vědomostí.

Zaměstnávání odsouzených, zejména mladých dospělých, během výkonu trestu je nepochybně jeho důležitou součástí. Jednak dává věznění smysl, jednak motivuje

odsouzené k vytváření pozitivních pracovních postojů. Práce výrazně eliminuje negativní dopady věznění na psychický obraz odsouzených, zejména absence možnosti pracovat vede mladé odsouzené ke větší vnímavosti negativní kriminální infekce.

Nedostatek pracovních příležitostí ve vězení vede k pasivně rezistentnímu životnímu postoji a pobyt ve vězení tak ztrácí jeden z důležitých obsahů. Mnozí vězni se po dobu několika měsíců i let účastní pouze rekreativních a všeobecně vzdělávacích programů, které nemohou nahradit smysluplnou pracovní činnost. Ti odsouzení, kteří před uvězněním pracovali, tak postupně ztrácí pracovní návyky a ostatní nemají možnost je získat. Všechny potřeby odsouzených během výkonu trestu jsou uspokojovány, aniž by ti, co nepracují, alespoň částečně vlastní prací přispěli ke společenským statkům. Po propuštění se pak velmi obtížně adaptují na trh práce a posléze selhávají.

Z řady kriminologických a penologických výzkumů vyplývá, že pouze osvojení manuálních dovedností není pro resocializaci odsouzených a jejich pozitivní reintegraci do společnosti po ukončení výkonu trestu rozhodující. Významné je získání pozitivního vztahu k práci a zvnitřnění zkušenosti a faktu, že uspokojení z práce je významnou osobní hodnotou a jediným společensky akceptovatelným zdrojem peněz a prostředků obživy.

Práce má pro mladého člověka žijícího ve středoevropské sociokulturní oblasti značnou hodnotu. Je považována za činnost, která potvrzuje jedinečnost individua ve vztahu ke společnosti.

Motivy k práci mohou být různé a mohou mít individuálně rozmanitý relativní význam:

- **peníze** – cílem je spotřeba, uspokojení řady potřeb prostřednictvím hodnot a požitků, které lze za peníze pořídit
- **aktivita** – pracovní činnost naplňuje do značné míry potřebu smysluplné aktivity, opakem je nuda, apatie, nedostatek životní náplně
- **seberealizace** – cílem je úspěch, získání žádoucí sociální pozice, sebepotvrzení, potřeba ukázat, že člověk něco umí, že je užitečný. Práce může být smyslem života – opakem je pocit zbytečnosti, neúspěchu
- **sociální kontakt** – v pracovním procesu má člověk možnost navázat celou řadu kontaktů, stýká se z různými lidmi, opakem je osamělost a sociální izolace
- **samostatnost a nezávislost** – ekonomická soběstačnost a nezávislost na společnosti a rodině je potvrzením dospělosti.

Velmi často dochází v tzv. adaptační fázi k recidivě kriminálního chování. Je to období, kdy si propuštěný zvyká na jiné prostředí, a to s většími nároky na jeho samostatnost, než byl ve vězení zvyklý. Toto období trvá individuálně dlouhou dobu.

Na úspěšnosti zvládnutí adaptační fáze se podílí dvě skupiny faktorů:

- 1. Objektivní faktory**, jsou to podmínky, do nichž se propuštěný člověk vrací (bydlení, možnost zaměstnání, zachované sociální vztahy apod.).
- 2. Osobnost propuštěného člověka**, jeho zkušenosti, motivace a kompetence, odolnost vůči zátěži apod.

Obyčejně se tyto nepříznivé faktory vzájemně prolínají a na úspěšnost adaptační fáze mají zásadní vliv.

ZÁVĚR

Prostředí věznice samo o sobě vytváří napětí, k tomu se přidává ztráta svobody, stísněné prostory (cela 2,5 x 4 m.), je zde nahromaděno mnoho různě narušených osob, které jsou spolu na vazbě i ve výkonu trestu. Reakce na toto prostředí se u většiny obviněných i odsouzených projevuje větší či menší změnou psychických stavů. V této situaci se objevuje projev vězeňské otupělosti a apatie (málomluvnost, nechutenství, poruchy usínání, tenze, tlaky a stresy, psychosomatické narušení s dopadem na kardiální, respirační a další funkce).

Paralelně s těmito stavy zpravidla nastupuje tzv. „vězeňský terapeutický zákrok“, který spatřujeme ve verbální i neverbální komunikaci, jež působí vesměs kladně. Kladná stránka spočívá ve snižování psychické tenze osobními rozhovory, srovnáním situací, hrou, kreslením, četbou knih, novin, cvičením apod.

Důležitým momentem účelného zacházení s vězni jsou aspekty penitenciární diagnostiky vězně a jeho zařazení do kolektivu odsouzených, práce a edukativních aktivit. Uplatňování těchto zásad provádí penitenciární pracovníci v rámci tzv. vnitřní diferenciaci vězňů a programu zacházení s nimi. Stanoví se metody práce s vězněm, doporučené postupy pro jednání s ním, korekce případných poruch chování.

Snahu o zmírnění tenze a negativních vlivů na odsouzené garantuje v každé věznici tým specialistů (speciální pedagogové, psychologové, sociální pracovníci, vychovatelé, lékaři, terapeuti a další), kteří s nimi každodenně pracují. Společně sestavují pro vězně vhodné formy nápravného zacházení. Cílem klasifikace a diferenciaci je zřizování odlišných typů věznic s rozdílnými reedukačními programy, volnočasovými aktivitami (kreativní, sportovní a kulturní), terapeutickými a tréninkovými programy pro jedince a skupiny a programy náboženskými.

V bakalářské práci jsem se tedy zabýval vlivy, které působí na člověka ve vězeňských zařízeních. Zaměřil jsem se na vývoj a osobnost jedince, na důležitost funkční rodiny, socializaci jedince, poruchy chování a osobnosti. Specifikoval jsem základní typy zátěžových situací a rozebral problémy spojené s delikventním chováním.

Došel jsem k závěru, že podněty prostředí musí mít určitou kvalitu pro zdárný psychický i sociální rozvoj každého jedince. Pokud potřebnou kvalitu nemají, mohou narušit psychický vývoj. Důsledkem patologického prostředí bývají poruchy osobnosti,

které přetrvávají prakticky celý život. Proces socializace zaujímá významné místo v sociální determinaci vývoje jedince. Zátěž a zátěžové situace mohou mít vliv na vznik a rozvoj různých psychických poruch. Delikventní chování vede k porušování norem určitého státu a tyto činy jsou definovaným způsobem sankcionovány. Následkem takového chování je výkon trestu odnětí svobody, který plní dvojí účel, a to: odstranění delikventů od další trestné činnosti a ochranu společnosti před omezováním práv všech občanů kriminálním chováním jedinců nebo skupin.

Z toho vyplývá, že vězeň s nenarušenou sociální strukturou má větší schopnost odolávat vězeňské zátěži než vězeň bez sociálního zázemí. Vězeň se stabilní a vyrovnanou strukturou a dynamikou osobnosti bude zvládat psychickou zátěž lépe než ten, který má poruchy chování a osobnosti. Důležité je hledat a najít formy, jak zátěž u jednotlivých skupin snížit.

V úvodu bakalářské práce jsem již uvedl, že pracuji ve věznici na oddělení, kde probíhá protitoxikomanická ústavní léčba. Pokud bych měl rozšířit v diplomové práci toto téma, zabýval bych se zcela jistě problematikou drog, drogovou scénou ve věznicích, problematikou odsouzených, kteří v důsledku závislosti končí ve výkonu trestu odnětí svobody.

RESUMÉ

Sociální i psychologické vlivy, ze kterých se následně může vytvářet, a v mnohých případech také vytváří, zátěž a napětí ve věznicích, vznikají ve stísněných prostorách věznic, kde je na relativně malém prostoru mnoho různě narušených osob. Obvinění nebo odsouzení přináší do těchto zařízení s sebou své problémy, řada z nich se neocitá za mřížemi poprvé.

Rodina jako základní sociální jednotka má za úkol vychovat jedince k tomu, aby vedl řádný život, což se prolíná s odpovědným vztahem k práci, k hodnotám a normám společnosti, ve které žije. Nedílnou součástí rozvoje jedince je jeho osobnostní profil, který je výslednicí vlivů dědičnosti, prostředí i výchovy. Prostedí formuje jedince a zde dochází ke vzájemnému působení. Pokud se jedinec ocitá v prostředí, které je patologické, kde citově strádá, je týrán, zanedbáván nebo dokonce sexuálně zneužíván, v dospělosti se může lehce projevovat ke svému okolí zvýšenou agresivitou a bezohledností. Takového chování může docházet k porušování zákona a jako důsledek nepřiměřeného jednání může následovat i výkon trestu odnětí svobody.

Napětí ve věznici vytváří frustrace běžných potřeb. Objektivní skutečnosti, které tvoří vnitřní napětí ve věznici, jsou především: výrazné omezení práv a svobod, ztráta soukromí, pobyt na malém prostoru, osobní prohlídky, režim, který určuje vnitřní život ve věznici. Odsouzený se ocitá v relativní sociální izolaci, mezi cizími lidmi, v neznámém prostředí, kde dochází ke každodenní zákonné restrikci a limitaci vycházející ze zákona o výkonu vazby a trestu.

Každá věznice má tým specialistů, kteří se snaží zmírnit tenzi a negativní vlivy, které působí na odsouzené. Pracují s nimi, vytváří jim program zacházení, zabezpečují další vzdělávání, ale především se snaží o nápravu způsobu chování, sebeovládání, vytváření vhodných strategií odsouzeného po celou dobu výkonu trestu, aby mohl po propuštění z výkonu trestu na svobodu vést řádný život.

ANOTACE

Barnet, Josef: **Socio-psychologické vlivy , které vytváří zátěž ve vězeňských zařízeních.** Bakalářská práce. Brno: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2005, s. 60.

Bakalářská práce se snaží odhalit a charakterizovat vlivy , které působí na člověka ve vězeňských zařízeních se zaměřením na vývoj a osobnost jedince. Zároveň se snaží formulovat základní zátěžové situace, příčiny a vlivy, které mohou vytvářet napětí ve výkonu vazby a trestu, následně pak snahu o zmírnění tenze a negativních vlivů. Také nastiňuje postpenitenciární problémy.

Klíčová slova:

Prostředí výkonu trestu odnětí svobody, sociální a psychologické vlivy, vzájemné vztahy odsouzených, příčiny a vlivy napětí, poruchy chování a osobnosti, regulace chování, pojem a účel trestu, psychické a sociální důsledky výkonu vazby a trestu, jednání a chování odsouzených.

ANOTATION

Barnet, Josef: **Social-psychological influences, which create strain /stress/ in prison.** Bachelor`s diploma thesis. Brno: University Tomáše Bati in Zlín, 2005, s. 60.

Bachelor`s diploma thesis tries to discover and characterize influences, which appeal to a human in prisons with concentration on development and personality. At the same time it tries to put in writing basic stressor, causes and influences, which can produce stress in serving their sentence, followed by endeavour to mitigate pressure and negative influences. It adumbrates problems after releasing from term of imprisonment.

Key words:

Environment of execution of punishment, imprisonment, social and psychological influences, mutual relationship of convicts, reasons and mental stress influence, behaviour disorder and personality disorder, control / regulation / of behaviour, term and purpose of punishment, psychological and social results of execution of punishment and remand in prison, manners and behaviour of convicted woman/men.

Seznam použité literatury

1. COLLINSOVÁ,B. *Emocionální nezpůsobilost*. 1.vyd. Praha: Triton, 2003. IBSN 80-7254-324-5.
2. FROMM, E. *Anatomie lidské destruktivity*. Praha: NLN, 1997. IBSN 80-7106-232-4.
3. HEIDBRINK,H. *Psychologie morálního vývoje*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. IBSN 80-7178-154-1.
4. HORNA,O.,ŠÁDEK,S. *Právo*. Stráž pod Ralskem: IV VS ČR, 1998.
5. JŮVA,V. et al. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2001. IBSN 80-85931-95-8.
6. JŮVA,V. sen & jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1995. IBSN 80-85931-06-0.
7. JŮZL,M.,OLEJNÍČEK,A. *Penologie a penitenciární pedagogika*. Brno: IMS, 2004.
8. KENNERLEYOVÁ,H. *Jak zvládat úzkostné stavy*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. IBSN 80-7178-266-1.
9. KŘIVOHLAVÝ,J. *Jak zvládat stres*. Praha: Grada, 1994. IBSN 80-7169-121-6.
10. KŘIVOHLAVÝ,J. *Konflikty mezi lidmi*. 1.vyd. Praha: Portál, 2002. IBSN 80-7178-642-X.
11. KONDÁŠ,O. *Psychohygienu všedního dne*. 1.vyd. Martin: Osveta, 1981.
12. KONDÁŠ,O., KRATOCHVÍL,S., SYŘIŠŤOVÁ,E. *Psychoterapia a reedukácia*. 1.vyd. Martin: Osveta, 1985.
13. MATOUŠEK,O.,KROFTOVÁ,A. *Mládež a delikvence*. 1.vyd. Praha: Portál, 1998. IBSN 80-7178-226-2.
14. MELGOSA,J. *Zvládni svůj stres*. 2.vyd. Praha: Advent – Orion, 1997. IBSN 80-7172-624-9.
15. MUŽÍK,J. *Andragogická didaktika*. 1.vyd. Praha: Codex, 1998. IBSN 80-85963-52-3.
16. NOVOTNÁ,M.,KREMLIČKOVÁ,M. *Kapitoly ze speciální pedagogiky pro učitele*. 1. vyd. Praha: SPN, 1997. IBSN 80-95937-60-3.
17. PAUKERTOVARÁ,J. *Psychologie*. Stráž pod Ralskem: IV VS ČR, 1998.
18. RHEINWALDOVÁ,E. *Dejte sbohem distresu*. 1.vyd. Praha: Scarabeus,1995. IBSN 80-85901-07-2.

19. SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-021-2.
20. SOCHŮREK, J. *Vybraná témata forenzní psychologie pro pracovníky vězeňství*. Stráž pod Ralskem: IV VS ČR, 2003.
21. ŠTARBLOVÁ, R. a kol. *Návykové látky a kriminalita*. 2.vyd. Praha: PA ČR, 1995. IBSN 80-85981-07-6.
22. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky*. 1.vyd. Praha: Portál, 1999. IBSN 80-7178-214-9.
23. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce*. 1.vyd. Praha: Portál, 1998. IBSN 80-7178-269-6.

Další informační zdroje :

24. www.mvcr.cz
25. www.vscr.cz